

АСТАНА ҚАЛАСЫ ІШКІ САЯСАТ БАСҚАРМАСЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КӨШІ–ҚОН ҰЙЫМЫ
ӘЛЕУМЕТТІК ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ

«ҚАЗАҚСТАНДА ЗАҢСЫЗ КӨШІ–ҚОН МЕН
АДАМДАР САУДАСЫ ҚАТЕРІН ТӨМЕНДЕТУ»

ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰРАЛ

АСТАНА Қ., 2009

УДК 341
ББК 67.412.1
Қ 18

Материал предоставлен представительством
Международной организации по миграции в г. Астане

Аударған - Ж.К.Нұрбаева

«ҚАЗАҚСТАНДА ЗАҢСЫЗ КӨШІ-ҚОН МЕН АДАМДАР САУДАСЫ ҚАТЕРІН
ТӨМЕНДЕТУ». Әдістемелік құрал. Құрастырушылар - Павел ШАЛУС, Гүлнар
ИСМУХАНОВА – Астана: «Агробаспа» Баспа үйі, 2009 ж. – 50 б.

ISBN 978-601-7060-65-7

Көші-қон саясатының 2007-2015 жылдарға арналған тұжырымдамасын іске асырылуына осы шолу ХКҚҰ жүзеге асыратын және Еуропалық Одақ қаржыландыратын Орталық Азияда еңбек көші-қоны жөніндегі бағдарламаның шеңберінде жүргізілді. Оның негізгі мақсаты халықаралық еңбек көші-қонының түсінігін және Қазақстандағы эконоимкалық дамуымен оның байланысын жақсартуға жәрдемдесу, сондай-ақ еңбек көші-қонын басқару мен заңнамалық реттеу мәселелері бойынша мүдделі адамдардың кең ауқымымен сұхбаттасуға жәрдемдесу болып табылады.

Қ 1207000000
00(05)-09

УДК 341
ББК 67.412.1

ISBN 978-601-7060-65-7

©П.Шалус, Г.Исмуханова.
2009 ж.

МАЗМҰНЫ

ҚЫСҚАРТЫЛҒАН СӨЗДЕР	6
КІРІСПЕ	7
1-тарау. Көші-қон саясаты саласындағы ХҚКҰ-ның жинақталған ұсынымдарына шолу	9
1.1. Қазақстанның көші-қон саясаты тұжырымдамасын іске асыру және көші-қон процестерін басқарудың институционалдық және құқықтық тетіктерін жетілдіру	10
1.2. Институционалдық даму. Ведомствоаралық ынтымақтастық. Көші-қон мәселелерін үйлестіретін негізгі/жетекші ведомствоны айқындау	12
2-тарау. Халықаралық тәжірибе	15
2.1. Шетелдік көші-қон процестерін басқару тәжірибесін зерделеу	16
2.2. Австралия тәжірибесі	16
2.3. Канада тәжірибесі	17
2.4. Ресей Федерациясының тәжірибесі	19
2.5. Ирландия тәжірибесі	24
2.6. Норвегия тәжірибесі	25
2.7. Көші-қон заңнамасын одан әрі әзірлеу және реформалау	32
2.8. Адам құқықтары. Халықаралық ынтымақтастық	33
3-тарау. Көші-қон саясаты тұжырымдамасының іске асырылуын бағалау	45
3.1. Мақсаттарға қол жеткізу және міндеттерді орындау	46
3.2. Еңбек көші-қонын көші-қон саясатының бағыты ретінде реттеу	48
3.3. Құқықтық негіздерді жетілдіру	49
3.4. Басқарудың институционалдық және кадрлық негіздерін дамыту	49
3.5. Ақпараттық сүйемелдеуді жақсарту	50
3.6. Іс-шараларды қаржыландыру	52
3.7. Күтілетін нәтижелерге қол жеткізу	52
3.8. Индикаторларды орындау	53
4-тарау. Ұсыныстар мен ұсынымдар	60
4.1. Еңбек көші-қонының құқықтық негіздерін жетілдіруге қатысты ұсыныстар мен ұсынымдар	61
4.2. Еңбек көші-қоны саласындағы бағдарламалық және жобалық іс-шараларға қатысты ұсыныстар мен ұсынымдар	62
4.3. Нормативтік құқықтық актілер	63
5-тарау. Адамдар саудасы қатерін төмендету	
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	65
ГЛОССАРИЙ	66

ҚЫСҚАРТЫЛҒАН СӨЗДЕР

ММ	Мемлекеттік мекеме
ҚІБ	Қалалық ішкі істер басқармасы
ІД	Ішкі істер департаменті
ӘЗИ	Әлеуметтік зерттеулер институты
ҚР ІІМ	Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі
ҚР МАМ	Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі
ХҚҚҰ	Халықаралық көші-қон ұйымы
ХЕҰ	Халықаралық еңбек ұйымы
ҚР ЕХӘҚМ	Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі
ІБ	Ішкі істер бөлімі
ХС	Халыққа сауалнама
ҚР	Қазақстан Республикасы
АПБ	Аудандық полиция бөлімі
РФ	Ресей Федерациясы
БАҚ	Бұқаралық ақпарат құралдары
АҚШ	Америка Құрама Штаттары
ІБ	Ішкі істер басқармасы (жекелеген аудан бойынша)
ҚАЖ	Қылмыстық-атқару жүйесі
ҚР ҚК	Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі
ФКҚ	Федералдық көші-қон қызметі

КІРІСПЕ

Көші-қон саясатының 2007-2015 жылдарға арналған тұжырымдамасын (бұдан әрі — көші-қон саясаты тұжырымдамасы немесе Тұжырымдама) іске асырылуына осы шолу ХҚҚҰ жүзеге асыратын және Еуропалық Одақ қаржыландыратын Орталық Азияда еңбек көші-қоны жөніндегі бағдарламаның шеңберінде жүргізілді. Оның негізгі мақсаты халықаралық еңбек көші-қонының түсінігін және Қазақстандағы экономикалық дамуы мен оның байланысын жақсартуға жәрдемдесу, сондай-ақ еңбек көші-қонын басқару мен заңнамалық реттеу мәселелері бойынша мүдделі адамдардың кең ауқымымен сұхбаттасуға жәрдемдесу болып табылады.

Салыстырмалы түрде жақында қабылданған Тұжырымдама дамыған елдердің әлемдік экономикалық қоғамдастығына барынша оның кірігуі жағдайында Қазақстанның көші-қон саясатының стратегиясын айқындайтын құжатты білдіреді. Көші-қон саясатының негізгі бағыттарының бірі ретінде онда ел экономикасының дамуы үшін соңғы жылдары өте маңызды мәнге ие болған еңбек көші-қонын реттеу айқындалған. Тұжырымдамада бекітілген принциптер, мақсаттар мен міндеттер, тетіктер және көші-қон саясатын іске асырудан күтілетін нәтижелер Үкіметтің, министрліктер мен басқа да орталық ведомстволардың, еңбек көші-қоны мәселелері бойынша құзырет берілген жергілікті атқарушы органдар бөлімшелерінің қызметіндегі бағдарламалар мен жоспарлар шеңберінде тиісті іс-шараларды әзірлеу мен жүзеге асыруды талап етеді. Бір жағынан, оларды іске асыру үшін көшіп-қонушылардың еңбегін тартуға байланысты ережелер мен рәсімдерге қажетті толықтырулар мен өзгерістер енгізу арқылы еңбек көші-қонын басқарудың заңнамалық негіздерін жетілдіру қажет. Жүргізілген шолу қазіргі кезде мұның қалай жасалатыны туралы жалпы түсінік береді және мұны болашақта қалай тиімді жасауға болатынына қатысты ұсыныстар мен ұсынымдарды қамтиды.

Қазіргі заманда еңбек етуші көшіп-қонушылардың үлесі әлемнің көптеген дамыған елдерінде экономикалық дамудың, бәсекеге қабілеттіліктің және жоғарғы өмір сүру стандарттарының айқындаушы факторларының бірі болып табылатыны жалпыға белгілі. Заңсыз көші-қонға байланысты орын алған проблемаларға қарамастан, халықаралық еңбек көші-қоны ел деңгейінде елеулі ерекшеленетін белгілі бір амалдар мен сызбаларды қолдану негізінде басқарылады. Сондықтан осы құралды дайындау кезінде еңбек көші-қонын реттеудің халықаралық тәжірибесі қатар зерделенді. Бұл орайда Ұлыбритания, Германия, Голландия, Греция, Ирландия, Италия, Канада, АҚШ, Франция сияқты елдердің тәжірибесіне ерекше көңіл бөлінді. Осы 9 ел бойынша зерттеудің негізгі нәтижелері Қазақстанда еңбек көші-қонын басқаруды жетілдіру жөнінде ұсыныстар мен ұсынымдарды даярлау кезінде ескерілді.

Осы құжаттың негізгі мақсаты мемлекеттік органдардың және өзге де мүдделі тараптардың қатысуымен Қазақстанда көші-қон саясатын іске асырумен байланысты ағымдағы ахуалды, оны дамытудың негізгі беталыстарын талқылауға және оны жетілдірудің мүмкіндіктері мен амалдарын талқылауға негіз беру болып табылады.

I – ТАРАУ

КӨШІ–ҚОН САЯСАТЫ САЛАСЫНДАҒЫ ХКҚҰ–НЫҢ ЖИНАҚТАЛҒАН ҰСЫНЫМДАРЫНА ШОЛУ

*ХКҚҰ халықаралық көші-қон құқығы және құқықтық мәселелер
департаменті, сондай-ақ Қазақстандағы ХКҚҰ
Миссиясы дайындады (Астана, Алматы, Женева, 2008)*

1.1. ҚАЗАҚСТАННЫҢ КӨШІ–ҚОН САЯСАТЫ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫН ІСКЕ АСЫРУ ЖӘНЕ КӨШІ–ҚОН ПРОЦЕСТЕРІН БАСҚАРУДЫҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТЕТІКТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ

Осы Шолуды ХКҚҰ мүдделі мемлекеттік ведомстволармен, Қазақстанда көші-қон саласында жұмыс істейтін үкіметтік емес және халықаралық ұйымдармен тығыз ынтымақтастықта әзірледі. Шолу мүдделі мемлекеттік құрылымдар мен ведомстволар, ХКҚҰ-ны қосқанда, үкіметтік емес және халықаралық ұйымдар айтқан ұсынымдар тізімін қамтиды. Оның үстіне құжатта көші-қон процестерін басқарудың түрлі салаларында халықаралық және ұлттық деңгейде қол жетімді ең үздік тәжірибелер берілген.

Пікір-таластардың негізінде және Қазақстанда көші-қон саласындағы түрлі жобаларды іске асыру барысында жинақталған тәжірибені пайдалана отырып, сондай-ақ қазіргі заманғы жүргізілген зерттеулердің негізінде басқа да үкіметтік емес және халықаралық ұйымдар, ХКҚҰ негізгі басым мәселелер мен ұсынымдарға жинақтауды жүргізді. Ұсынымдарды әзірлеу көші-қон саясатын ойдағыдай іске асыру және көші-қон процестерін басқарудың институционалдық әрі құқықтық тегіктерін жетілдіру үшін қажет.

Аталған негізгі басым мәселелер жиынтығы дөңгелек үстел уақытында ұсынылды, оны қатысушылар мақұлдады және ол мынадай мәселелерді қамтиды:

1.2. ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ДАМУ. ВЕДОМСТВОАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ. КӨШІ–ҚОН МӘСЕЛЕЛЕРІН ҮЙЛЕСТІРЕТІН НЕГІЗГІ/ ЖЕТЕКШІ ВЕДОМСТВОНЫ АЙҚЫНДАУ

Көші-қон процестерін реттеу үшін тиімді институционалдық шеңберді институционалдық дамыту және айқындау, сондай-ақ көші-қон саласында жұмыс істейтін басқа да ведомстволардың қызметін үйлестіру мәселесі көші-қон процестерін басқарудың тиімді жүйесін құруда басты негіздердің бірі болып табылады. Көші-қон саласында жұмыс істейтін

ведомстволардың көпшілігі, Парламент депутаттары, үкіметтік емес ұйымдардың өкілдері алдын ала кездесулерде де, тікелей деңгелек үстелде де көші-қон мәселелерімен айналысатын бірыңғай мамандандырылған ведомство құру туралы пікір айтты.

Осындай ведомствоны ұйымдастыру үшін негізгі алғышарттардың ішінде негізгі көші-қон аспектілерін реттеуде көші-қон саласында жалғыз мамандандырылған ведомствоның қажеттігі, көші-қон саласында жұмыс істейтін түрлі ведомстволардың әрекетін үйлестіру, көші-қон мәселелері жөніндегі тұжырымдамаларды, стратегияларды, іс-қимыл жоспарларын әзірлеуде бірыңғай амалдың қажеттігі, бір ведомствода көші-қон саласындағы білімдерді жан-жақты зерделеу және шоғырландыру айтылды.

Әлемдік тәжірибе көші-қон процестерін реттеудің институционалдық шеңберін ұйымдастыруға түрлі амалдарды біледі. Алайда көші-қонды басқаратын мінсіз институционалдық шеңбер жоқ екенін атап өткен жөн. Әр елдің көші-қон саласында өз мақсаты мен басымдығы болады. Сондықтан олардың қажеттіліктеріне жауап беретін ұйымдық құрылым қажет. Дегенмен, барлық елдерге, бір министрліктің қарамағына көші-қонмен байланысты мәселелерді беру (орталықтандыру) мен ол функцияларды үйлестіретін құрылым шеңберінде түрлі министрліктер арасында бөлудің (орталықсыздандырудың) арасын таңдауға тура келеді.

Орталықтандырудың негізгі міндеттерінің бірі дәйектілікті қамтамасыз етуге келіп саяды. Әдетте, орталық (бас) ведомство саяси міндеттерді қалыптастыруға, сонымен бірге көші-қонды басқару процестеріне, әсіресе елге жіберуге (жіберуден бас тартуға), көшіп-қонушылардың болуына немесе шығаруға рұқсатқа қатысты негізгі нормативтік базаны дайындауға жауап беретін тәртіп неғұрлым мақсатқа сай болады. Алайда көші-қонды басқару мәселелерінің — орталықтандырылған немесе орталықсыздандырылған кез келген амалында министрлік аралық үйлестірудің маңыздылығын ескеру қажет. Бұл ретте нақты және жұмыс істей алатын үйлестіру тетігін құрған маңызды. Ең оңтайлысы атқарушылық билікті жоғары деңгейде үйлестіру болып табылады. Қазақстан Республикасында Көші-қон саясатын әзірлеу және іске асыру жөніндегі министрлік аралық жұмыс тобы Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігінің төрағалық етуімен өз қызметін жүзеге асырған осындай ведомствоаралық үйлестірудің оң тәжірибесі бар екендігін ерекше атап өту қажет. Мұндай жұмыс тобының жұмысын қалпына келтіру немесе жаңасын құру көші-қон мәселелерін одан әрі үйлестіруде салмақты үлес қосуы мүмкін.

Көші-қон мәселелері жөніндегі мамандандырылған ведомство құрудың артықшылығы көші-қонға байланысты барлық функцияларды көші-қон мәселелерін басқару үшін негізгі жауапкершілік жүктелетін бір ұйымдық құрылымның/ведомствоның шеңберінде біріктіруге келіп саяды. Өкілеттіктерді орталықтандыру қойылған міндеттерді жүзеге асыруға бөлінетін қаржылық және материалдық ресурстарды тиімді басқаруға

және қажеттілігіне қарай жоспарды түзетуге мүмкіндік береді. Бұл көші-қонды басқарудың орталықсыздандырылған жүйесі жағдайында басқа ведомстволармен консультация алу қажет болғанда туындайтын түрлі кешіктірулерді болдырмауға мүмкіндік береді. Бірыңғай әкімшілік шеңберлер қалыптастырылатын стратегия мен нақты қажеттіліктер арасында өте тығыз байланысты қамтамасыз етеді. Мұны атқарушылық деңгейде жұмыс істейтін қызметшілерден саясатты әзірлеумен айналысатын мамандарға ақпарат баратын жалғыз ағынымен түсіндіруге болады. Оның үстіне, бір жағынан көшіп-қонушыларға жәрдемдесу және екінші жағынан бақылау мен құқық қолдану функцияларын бір ведомствоның шеңберінде біріктіру теңгерімді және салмақты жүйенің жұмыс істеуіне алғышарттар жасайды.

2 – ТАРАУ

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

2.1. ШЕТЕЛДІК КӨШІ–ҚОН ПРОЦЕСТЕРІН БАСҚАРУ ТӘЖІРИБЕСІН ЗЕРДЕЛЕУ

Мемлекеттік органдардың өкілдері көші-қон процестерін басқаруды шетел тәжірибесін зерделеу қажеттігі туралы пікір айтуда. Мұндай тәжірибе еңбек көші-қонын басқару мәселелерінде, шетел азаматтарының келуін және болуын басқару мәселелерінде, сондай-ақ мәжбүрлеп шығаруды қосқанда, шетел азаматтарының шығу мәселелерінде өте пайдалы болады.

Осыған байланысты халықаралық ұйымдардың көші-қон мәселесі бойынша сұхбаттасуды белгілеу, түрлі елдер мен көші-қон мәселелері бойынша жұмыс істейтін құрылымдар өкілдерінің кездесуіне әрі жинақталған тәжірибемен алмасуына мүмкіндік беретін көпжақты кездесулер, консультациялар, семинарлар, тренингтер мен оқу іссапарларын өткізу жөніндегі бастамалары маңызды екенін ерекше атап өткен жөн.

Осыған байланысты ең үздік практикаларға, сондай-ақ жекелеген көші-қон мәселелері бойынша басқа да елдердің тәжірибесіне қатысты жарияланымдар өте құнды болып табылады. Осы жарияланымдардың кейбіреулері осы Шолуда аталып өтті, басқаларына Халықаралық көші-қон ұйымында, оның веб-беттерінде, сондай-ақ аралас салаларда жұмыс істейтін басқа да ұйымдардан қол жеткізуге болады. Қазақстан Үкіметінің тиісті қолдауымен ХКҚҰ өз қызметінде әлеуетті нығайтуды және көші-қон процестерін басқаруда ең үздік тәжірибені көрсетуге ден қоюды жоспарлап отыр.

2.2. АВСТРАЛИЯ ТӘЖІРИБЕСІ

Австралияда көшіп келу саласындағы саяси, заңнамалық және жедел функциялар көшіп келуді реттеудің құқықтық шеңберін әзірлеуді үйлестіретін Көшіп келу, мәдениетаралық байланыс және байырғы халық істері жөніндегі министрліктің шеңберінде толықтай орталықтандырылған. Көшіп келу, мәдениетаралық байланыс және байырғы халық істері жөніндегі министр және ол басшылық ететін министрлік заңдар мен заңға тәуелді актілерді, ұлттық және халықаралық деңгейдегі көшіп келуді, босқындармен жұмысты, шекаралық бақылауды, құқық қолдануды, көшіп-қонушылардың кірігуі мен оларды орналастыруды, сондай-ақ азаматтық мәселелерді қосқанда, көшіп келу саласындағы жалпы саясатқа жауап береді.

Санамаланған функцияларды жүзеге асыра отырып, министрлік жалпы білім беруге, денсаулық сақтауға, әлеуметтік қамсыздандыруға, еңбек қатынастары мен кәсіпкерлікке, заңнамалық, конституциялық және сыртқы саясатқа жауап беретін ведомстволармен тығыз өзара іс-қимыл жасайды. Министрлік әзірленіп жатқан саясаттың бара-барлығын қамтамасыз ету үшін тиісті салалық ведомстволармен де ынтымақтастықта әрекет етеді.

НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕР

1. Австралияда биліктің еркін қалауымен қолданыста болған иммиграциялық-визалық рұқсаттарды қабылдау тәртібі қатаң реттелетін жүйемен ауыстырылды. Бұған биліктің қалауымен қабылданған шешімдер бойынша бірқатар тұжырымды сот қаулылары себеп болды. Мұндай оқиғалар көші-қон процестерінің нәтижелеріне елеулі әсер етіп, көші-қон бағдарламасын мемлекеттік бақылауды қиындата түсті. Заң шығарушылар визияларды беру үшін міндетті өлшемдерді нақты жазып, дискрециялық шешімдерге қажеттікті азайтуға тырысты.

2. Жаңа жүйе оны қолданатын адамдар үшін де, визаға келгендер үшін де нәтиженің айқындылығын, дәйектілігін және алдын ала болжануын қамтамасыз етуге арналған.

3. Осы қатаң регламенттелген жүйенің тиімді жұмыс істеуі үшін заңнамада бірқатар дискрециялық өкілеттіктерді қайтаруға тура келді. Оларды дербес әрекет ете отырып, тиісті жағдайларда, әдетте, визаға келген адам басқа сатыларда бас тартуға шағым берген сәтсіз әрекеттерінен кейін оң шешім шығаруға құқығы бар министрге бекітілді.

4. Заңға сәйкес министр көрсетілген өкілеттіктерді пайдалануға міндетті емес және өтініш берушілердің оның дискрециялық өкілеттіктерді қолдануы туралы өтінішпен министрге тікелей жүгінуге құқығы жоқ. Мәселенің әкімшілік жағына келсек, онда министрлікте оның назар аударуына тұратын істерді министрдің қарауына тұрақты ұсынып отыру практикасы қалыптасқан. Осындай амалдың арқасында көшіп келу саласындағы басқару мен бақылау Көшіп келу істері жөніндегі министр мен оның ведомствосының құзыретінде қалуда.

2.3. КАНАДА ТӘЖІРИБЕСІ

Ел ішінде көші-қонды басқару қалай ұйымдастырылғанына қарамастан, шетелде осы жұмыс Сыртқы істер министрлігінің қарауына жатады. Барлық елдердің тәжірибесі осындай. Дегенмен, осы модель әмбебап болып табылмайды. Канаданың Азаматтық және иммиграция істері жөніндегі министрлігінде (АИМ) қызметкерлері шетелде жұмыс істейтін өзінің сыртқы қызметі бар. Қазіргі кезде осы модель жаңа міндеттерді ескере отырып, өзгеріске ұшырауда. Канада моделін одан әрі дами алатын нақты немесе ықтимал әкімшілік құрылым мысалы ретінде қарастыру керек.

НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕР

1. Сыртқы иммиграциялық қызметке түсетін кандидаттар дипломатиялық қызметке түсетіндерге қойылатын ұқсас талаптарға жауап беруге тиіс. Сыртқы иммиграциялық қызметке жұмысқа қабылданатындар кәсіби дипломаттар болатындықтан, оларға барлық дипломатиялық корпус үшін қолданылатын ротация ережесі қолданылады. Олар не шетелде, не Канадада негізгі жұмыс орны бойынша еңбек етеді.

2. Канаданың Сыртқы иммиграциялық қызметінің қызметкерлері шетелде канадалық көші-қон бағдарламаларын үйлестіруге және іске асыруға жауап береді. Олар көшіп-қонушыларды, босқындарды, келушілерді, оқушыларды және Канадаға келуге өтініш берген басқа да адамдарды тартады, іріктейді және ресімдейді. Осы қызметкерлер әр елде екі-төрт жыл жұмыс істейтіндіктен әрі өмір сүретіндіктер, олардың жергілікті халықтың тілін, дәстүрін, әдет-ғұрпы мен мәдениетін үйренуге мүмкіндігі бар. Бұл оларға уақытша келуге өтініш берген адамдардың адалдығы мен таза ниетіне қатысты шешім қабылдауына немесе әлеуетті көшіп-қонушыларға баға беруіне мүмкіндік береді.

3. Канада моделі заңсыз көшіп-қонушылар туралы мәліметтерді жинайтын, олар жіберілген елдерде полициямен және құқық қорғау органдарымен ынтымақтастықта болатын және авиакомпаниялар қызметкерлерін және әуежайдың басқа да қызметкерлерін Канадаға кіру талаптарымен таныстыратын көші-қон қауіпсіздігі қызметінің офицерлерін – арнайы бақылау органын қамтиды. Көші-қон қауіпсіздік қызметі жақында құрылған Канада шекара қызметі агенттігінің құрамына кіреді. Оның қызметкерлері Канадаға рейске кіруге әрекет еткен заңсыз көшіп-қонушыларды ұстауда авиакомпанияларға жәрдемдеседі және басшылық үшін көшіп-қонушыларды заңсыз әкелудің ықтимал сызбалары туралы талдау материалдарын дайындайды.

4. Шетелде канадалық дипломатиялық миссияларда жұмыс істейтін Сыртқы иммиграциялық қызмет қызметкерлері тікелей елшіге бағынады және күн сайын өз қызметі туралы оған есеп беруге міндетті. Бұл ретте оларды функционалдық басқаруды Азаматтық және көшіп келу істері жөніндегі министрлік, ал көші-қон қауіпсіздігі қызметінің қызметкерлерін басқаруды Канада шекара қызметі агенттігі жүзеге асырады. Иммиграция туралы қолдау хаттарды қабылдау немесе кері қайтару өкілеттігі Көшіп келу туралы заңда және тиісті қаулыларда бекітілген. Осы қызметкерлерді материалдық-техникалық әрі әкімшілік қолдауды елшіліктер қамтамасыз етеді, алайда Көшіп келу істері жөніндегі агенттік немесе Шекара қызметі агенттігі Сыртқы істер министрлігіне барлық шығындарды өтеп береді.

5. Осындай әкімшілік құрылымның арқасында көші-қон мәселелері елшілер мен СІМ қызметкерлерінің назарынан тыс қалмайды. Осы сызбаның тиімділігі көп жерде екі министрліктің бірлескен қызметін реттейтін өзара түсіністік туралы меморандумды тудырды. Меморандум министрліктердің әрқайсысының міндеттері мен жауапкершілігін

айқындайды, үздіксіз әрі жемісті жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін қажет қаржылық қатынастар мен есеп беру тәртібін жазады. Меморандум екі министрліктің арасындағы келіспеушіліктерді реттеудің тиімді тетігіне айналды. Бұл құжатқа тиісті ведомстволардың басшылары қол қояды.

2.4. РЕСЕЙ ФЕДЕРАЦИЯСЫНЫҢ ТӘЖІРИБЕСІ

ТМД елдерінде көші-қон процестерін орталықтан басқарудың барынша үлкен және табысты тәжірибесі жинақталған. Ресей Федералдық көші-қон қызметі (ФКҚ) жарқын мысалдардың бірі болып табылады. ФКҚ Ішкі істер министрлігінің құрылымдық бөлімшесі болып табылатындығына қарамастан, қызмет барынша кең «автономияны» пайдаланады.

ФКҚ ӘКІЛЕТТІКТЕРІ

- белгіленген қызмет саласында мемлекеттік саясатты іске асыру жөніндегі шараларды әзірлеу және жүзеге асыру;

- белгіленген қызмет саласында Ресей Федерациясының заңнамасын қолдану тәжірибесін жинақтау және мемлекеттік саясаттың іске асырылуын талдауды жүзеге асыру, осының негізінде Ресей ФКҚ жүйесіндегі органдардың, ұйымдар мен бөлімшелердің қызметін жетілдіру шараларын әзірлеу;

- белгіленген қызмет саласында Ресей Федерациясының федералдық атқарушы билік органдары мен атқарушы билік органдары субъектілерінің қызметін үйлестіру;

- Ресей Федерациясының заңнамасына сәйкес:

- Ресей Федерациясының азаматтары мен лауазымды тұлғаларының Ресей Федерациясынан тыс жерлерде келген орны бойынша және тұратын жері бойынша тіркеу есебінен Ресей Федерациясы азаматтарын тіркеу және есептен шығару ережелерін сақтауын;

- шетел азаматтары мен азаматығы жоқ тұлғалардың иммиграциялық ережелерді сақтауын;

- жұмыс берушілердің, жұмысқа (қызмет көрсетулерге) тапсырыс берушілердің шетел жұмысшыларын Ресей Федерациясына тарту және олардың еңбегін пайдалану ережелерін сақтауды бақылау мен қадағалауды жүзеге асыру;

- белгіленген тәртіпшен жұмыс берушілердің, жұмысқа (қызмет көрсетулерге) тапсырыс берушілердің Ресей Федерациясына шетелдік қызметкерлерді тартуына және олардың еңбегін пайдалануға рұқсатты, сондай-ақ шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ тұлғаларға жұмыс істеуіне рұқсат беру;

- Ресей Федерациясының заңнамасына сәйкес:

- шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ тұлғаларға Ресей Федерациясына кіруге визалар беруді;

- Ресей Федерациясында тұратын адамдарда Ресей Федерациясының

азаматтығы болуын айқындауды;

- Ресей Федерациясында тұратын адамдардан Ресей Федерациясының азаматтығы мәселелері жөнінде өтініштер қабылдауды;

- Ресей Федерациясының азаматтығы мәселелері жөніндегі өтініштердің негіздемесі үшін ұсынылған фактілер мен құжаттарды тексеруді және қажет болған жағдайда тиісті мемлекеттік органдардан қосымша мәліметтер сұратуды;

- Ресей Федерациясының Президентіне Ресей Федерациясының азаматтығы мәселелері жөніндегі өтініштерді, оларды негіздеу үшін ұсынылған құжаттар мен өзге де материалдарды, сондай-ақ осы өтініштерге, құжаттар мен материалдарға қорытындыларды жіберуді;

- Ресей Федерациясының Президенті қабылдаған Ресей Федерациясында тұратын адамдарға қатысты Ресей Федерациясының азаматтығы мәселелері жөніндегі шешімдердің орындалуын;

- Ресей Федерациясында тұратын адамдар берген Ресей Федерациясының азаматтығы мәселелері жөніндегі өтініштерді қарауды және жеңілдетілген тәртіппен Ресей Федерациясының азаматтығы мәселелері бойынша шешімдер қабылдауды;

- оған қатысты уәкілетті федералдық атқарушы билік органы мен оның аумақтық органы азаматтықты өзгерту туралы шешім қабылдаған адамдардың есебін жүргізуді;

- Ресей Федерациясының азаматтығын ресімдеуді;

- Ресей Федерациясының азаматтығы мәселелері бойынша шешімдердің күшін жоюды;

- Ресей Федерациясының азаматтарына жеке бастарын куәландыратын құжаттар беру мен ауыстыруды;

- Ресей Федерациясының шегінде келген орны бойынша және тұратын жері бойынша Ресей Федерациясы азаматтарын тіркеу есебін, сондай-ақ шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдарды тұратын жері бойынша тіркеуді және шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдарды келген орны бойынша есепке алуды;

- Ресей Федерациясынан шығу және Ресей Федерациясына кіру үшін Ресей Федерациясының азаматтарына паспорттарды және өзге де құжаттарды ресімдеу мен беруді;

- берілген Ресей Федерациясы азаматының паспорттарын есепке алуды;

- Ресей Федерациясына кіруге шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдарға шақырулар ресімдеуді, сондай-ақ шақыруын ресімдейтін заңды тұлғалардың есебін жүргізуді;

- заңсыз көші-қонның алдын алу және жолын кесу шараларын, шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдарға қатысты иммиграциялық бақылауды іске асыруды;

- шетел азаматының немесе азаматтығы жоқ адамның жеке басын куәландыратын құжатта Ресей Федерациясына кіруге тыйым салу туралы белгі қоюды;

- мемлекеттік дактилоскопиялық тіркеу жүргізуді;

- белгіленген құзырет шегінде әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша іс жүргізуді;

- соттарда Ресей Федерациясы Президентінің, Ресей Федерациясы Үкіметінің және Ресей Федерациясы Ішкі істер министрлігінің Ресей ФКҚ белгіленген қызмет саласына қатысты мәселелер бойынша мүдделерін білдіруді, сондай-ақ соттарда Ресей ФКҚ мүдделерін қорғауды;

- ресми статистикалық әдіснамаға сәйкес белгіленген қызмет саласында федералдық мемлекеттік статистикалық байқаулар жүргізуді, сондай-ақ белгіленген тәртіппен осы байқаулардың нысандарын жетілдіру жөнінде ұсыныстар ұсынуды;

- белгіленген қызмет саласына жататын мәселелер бойынша Ресей ФКҚ, оның аумақтық органдарының, шетелдік аппарат, сондай-ақ Ресей ФКҚ жүйесіне кіретін өзге де ұйымдар мен бөлімшелер қызметін ақпараттық және құқықтық қамтамасыз етуді;

- көші-қон есебін және шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдардың, лауазымды тұлғалардың, заңды тұлғалардың, өзге де органдар мен ұйымдардың көші-қон есебі ережелерін сақтауды бақылауды;

- мемлекеттік ақпараттық көші-қонды есепке алу жүйесін қалыптастыруды және жұмыс істеуін қамтамасыз етуді, сондай-ақ оған қажетті мәліметтерді толық көлемде уақытылы енгізуді ұйымдастыру мен жүзеге асыру;

- Ресей Федерациясының заңнамасында белгіленген тәртіппен:

- шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдарға Ресей Федерациясында уақытша тұруға рұқсат беруді;

- шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдарға Ресей Федерациясында тұруға ықтияр хат беруді;

- баспана беру туралы не босқын мәртебесін алған оларды босқын деп тану туралы өтініш берген адамдарды есепке алуды, тіркеуді, қабылдауды және уақытша орналастыруды, сондай-ақ босқындарға Ресей Федерациясында уақытша жайғастыруға жәрдемдесуді;

- мәжбүрлеп қоныс аударушы мәртебесін алған оларды мәжбүрлеп қоныс аударушылар деп тану туралы өтініш берген адамдарды есепке алуды, тіркеуді, қабылдауды және уақытша орналастыруды, сондай-ақ мәжбүрлеп қоныс аударушыларға Ресей Федерациясында жаңа тұратын жерінде орналасуына жәрдемдесуді;

- оларды босқындар деп тану туралы өтініш берген және Ресей Федерациясындағы шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдарға сәйкестендіру жүргізуді ұйымдастыру;

- Ресей Федерациясының заңнамасына сәйкес босқындар деп танылған не уақытша баспана алған адамдарды Ресей Федерациясының субъектілері бойынша бөлу туралы ұсыныстар әзірлеуге қатысу және дайындауды қамтамасыз ету;

- Ресей Федерациясының заңнамасына сәйкес:

- шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдардың Ресей Федерациясында уақытша болу мерзімін ұзарту не қысқарту туралы;

- шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдарға Ресей Федерациясына уақытша тұруға рұқсат немесе тұруға ықтияр хат беру туралы, сондай-ақ көрсетілген рұқсаттардың немесе тұруға ықтияр хаттың үшін жою туралы;

- шетел қызметкерлерін тартуға және пайдалануға рұқсаттарды, шетел азаматтарына немесе азаматтығы жоқ адамдарға жұмыс істеуге рұқсаттар, Ресей Федерациясынан тыс жерге Ресей Федерациясы азаматтарын еңбекке орналастыруға байланысты қызметті жүзеге асыруға лицензиялар беру, қолданылу мерзімін тоқтата тұру немесе күшін жою туралы;

- шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдарды депортациялау туралы шешім қабылдау, сондай-ақ оларды депортациялау және Ресей Федерациясынан тыс жерге әкімшілік жолмен шығару бойынша шараларды жүзеге асырады;

- шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдардың Ресей Федерациясына мүмкіндігінше болмауы (тұрмауы) туралы, сондай-ақ шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдардың Ресей Федерациясына кіруіне тыйым салуды белгілеу туралы шешім қабылдау;

- Ресей Федерациясының заңнамасына сәйкес көші-қон саласындағы қызметті лицензиялауды жүзеге асыру;

- шетелдегі отандастарға қатысты Ресей Федерациясының мемлекеттік саясатын жүзеге асыруға қатысу;

- мекен жай-анықтама жұмыстарын ұйымдастыру және жүргізу;

- азаматтардың қабылдауын ұйымдастыру, азаматтардың ауызша және жазбаша өтініштерін уақытылы әрі толық қарауды қамтамасыз ету, ол бойынша тиісті шешімдер қабылдау және Ресей Федерациясының заңнамасында белгіленген мерзімде жауаптарды жіберу;

- еңбек қызметін жүзеге асыру мақсатында Ресей Федерациясына шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдардың келуіне шақыруларды беруге квоталар белгілеу жөнінде ұсыныстар дайындауға атсалысу ;

- аумақтық органдарға, шетелдік аппаратқа, сондай-ақ Ресей ФКҚ жүйесіне кіретін өзге де ұйымдар мен бөлімшелерге басшылық жасау, олардың қызметін бақылауды жүзеге асыру;

- Ресей ФКҚ қызметінің белгіленген саласында мемлекеттік саясатты іске асыру бойынша ұсыныстар даярлау және Ресей Федерациясы Ішкі істер министрлігіне жіберу;

- Ресей ФКҚ, оның аумақтық органдарының, шетелдік аппараттың, сондай-ақ Ресей ФКҚ жүйесіне кіретін өзге де ұйымдар мен бөлімшелердің материалдық-техникалық базасын нығайту және дамыту шараларын қабылдау;

- белгіленген қызмет саласында бірыңғай ақпараттық жүйе құру;

- белгіленген қызмет саласында федералдық деректер базасын қалыптастыру және жүргізу, сондай-ақ ақпараттық жүйелердің әдіснамалық біркелкілігі мен келісілген жұмыс істеуін қамтамасыз ету;

- белгіленген қызмет саласында федералдық мақсатты бағдарламалар әзірлеуге қатысу;

- белгіленген қызмет саласына жататын мәселелер бойынша белгіленген тәртіппен шет мемлекеттердің мемлекеттік билік органдарымен және халықаралық ұйымдармен өзара іс-қимыл жасау;

- халықаралық ынтымақтастық бағдарламаларын әзірлеуге және жүзеге асыруға, Ресей Федерациясының, соның ішінде белгіленген қызмет саласына жататын мәселелер бойынша ведомстволаралық сипаттағы халықаралық шарттарды дайындау мен жасасуға қатысу;

- Ресей ИМ-мен бірлесіп, Ресей ФКҚ аумақтық органдарының Ресей Федерациясы ішкі істер органдарымен өзара іс-қимылын қамтамасыз ету;

- Ресей Федерациясы Президентінің және Ресей Федерациясы Үкіметінің тапсырмасы бойынша белгіленген қызмет саласына жататын мәселелер бойынша Ресей Федерациясының заңнамалық және өзге де нормативтік құқықтық актілерінің жобаларына сын-пікірлер мен қорытындылар жобаларын даярлау;

- Ресей Федерациясының заңнамасында белгіленген тәртіппен тауарларды жеткізуге конкурстар өткізу және тапсырыстарды орналастыру, Ресей ФКҚ қажеттілігі үшін, сондай-ақ белгіленген қызмет саласында мемлекеттік қажеттілік үшін ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуге жұмыстарды, қызмет көрсетулерді орындау;

- Ресей ФКҚ-ны ұстау және оған жүктелген функцияларды іске асыруға көзделген федералдық бюджет қаражатын, сондай-ақ Ресей Федерациясының заңнамасына сәйкес өзге де қаржыландыру көздерінен келіп түсетін қаражатты басты реттеушінің функцияларын жүзеге асыру;

- өз құзыреті шегінде мемлекеттік және заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтерді қорғауды қамтамасыз ету;

- Ресей Федерациясының заңнамасына сәйкес Ресей ФКҚ қызметімен байланысты мұрағат құжаттарын жинақтау, сақтау, есепке алу және пайдалану жұмыстарын жүзеге асыру;

- Ресей ФКҚ жұмылдыру дайындығын, оның аумақтық органдарының, шетелдік аппараттың, сондай-ақ Ресей ФКҚ жүйесіне кіретін өзге де ұйымдар мен бөлімшелердің жұмылдыру дайындығы жөніндегі қызметін бақылауды және үйлестіруді қамтамасыз ету;

- Ресей Федерациясы ішкі істер органдарының басшы құрамадағы адамдарының және Ресей ФКҚ, оның аумақтық органдарының, шетелдік аппараттың, сондай-ақ Ресей ФКҚ жүйесіне кіретін өзге де ұйымдар мен бөлімшелердің федералдық мемлекеттік қызметшілерінің кәсіби даярлығын ұйымдастыру, оларды қайта даярлау, біліктілігін арттыру және тағлымдамадан өткізу, сондай-ақ оларды құқықтық және әлеуметтік қорғауды қамтамасыз ету шараларын қабылдау;

- егер мұндай функциялар федералдық конституциялық заңдарда, федералдық заңдарда, Ресей Федерациясы Президентінің және Ресей Федерациясы Үкіметінің актілерінде көзделсе, белгіленген қызмет саласындағы өзге де функцияларды жүзеге асыру.

2.5. ИРЛАНДИЯ ТӘЖІРИБЕСІ

Соңғы кезде иммиграциялық саясаттың жандануымен көші-қон сала-сында ведомствоаралық өзара іс-қимылды ұйымдастыру өзекті бола түсуде. Мұндай өзара іс-қимыл сызбасы белсеңді түрде талқылануда. Осындай пікір-таластардың нәтижесінде заңды көші-қон ресімдерін жетілдіру процесіне белсене жәрдемдесу үшін барлық мүдделік ведомстволар мен үкіметтік емес құрылымдарды қамтитын ведомствоаралық комитет құрылды.

2000 жылы Әділет департаменті жаңа иммиграциялық заңды даярлау және иммиграциялық саясаттың жаңа принциптерін әзірлеу туралы жариялады. Жаңа иммиграциялық саясатты әзірлеудің негізгі ұйымдастырушылық сәттері:

- иммиграциялық реформаны даярлау жөніндегі ведомстворалық топ құруды;
- иммиграциялық мәселелерді қоғамдық талқылауға шығаруды;
- иммиграция проблемаларын шешуде шетелдік заңнама мен тәжірибені зерделеуді және пайдалануды;
- саясаттың тұжырымды мәселелеріне ғана, сонымен бірге барлық көші-қон мәселелері бойынша халыққа сервистік қызмет көрсетуді жақсартуға назар аударуды қамтиды.

Осы стратегияның маңызды буыны 2001 жылы өткен қоғамдық консультациялардың ауқымды процесі болып табылады. 1998 жылы «Ақпарат бостандығы туралы» Заңға сәйкес Әділет министрі Джон О'Донохьюдің баяндамасы интернетте және басқа да бұқаралық ақпарат құралдарында кеңінен ұсынылды. Иммиграциялық заңнаманы қабылдау процесі қаншалықты мүмкін болатындай, соншалықты ашық болуға тиіс деген тезис жария етілді. Жарияланған материалдарға ұсыныстар мен пікірлер ұзақ уақыт бойынша жазбаша да, электрондық түрде де қабылданды. Қоғамдық консультациялар процесінің мақсаты бірыңғай әлеуметтік серіктестік шеңберінде қолданылатын ретінде қаралатын барлық мүдделі күштер мен қоғам топтарының мүдделері мен пікірлерін ескеру еді.

Қоғамдық қарауға, атап айтқанда, мынадай мәселелер шығарылды:

- елге қаншалықты еңбек пен көшіп-қонушылар жіберілуі мүмкін?
- ұлты, біліктілігі, білімі әртүрлі көшіп-қонушылар үшін айырмашылықтар жасау керек пе?
- көшіп келушілерді қабылдауға квота енгізілуі тиіс пе?
- білікті емес жұмысшылардың көшіп келуін қолдау керек пе?

Бір санамалағанның өзі ойластырылған реформаның болашақта қаншалықты терең болатындығы туралы айтады.

2.6. НОРВЕГИЯ ТӘЖІРИБЕСІ

Шетелден жұмыс күшін тартуға шек қойылған: жалдау кезінде Норвегияда тұруға ықтияр хат алған шетелдікке гуманитарлық түсінік бойынша не отбасына қосылуына байланысты нақты артықшылық береді.

Осы санаттағы көшіп-қонушыларды Норвегияға қабылдау квотамен жасалады. Норвегияда жұмыс істеуге рұқсат алған көшіп-қонушылардың ең үлкен тобы - маусымдық жұмысшылар. ЕЕА мүшесі болып табылмайтын елдерден азаматтарға берілген мұндай рұқсат саны жылдан жылға өсуде. 1998 жыл үкімет батырғы жылымен салыстырғанда 1 мыңға көбейте отырып, 8 мың адамға квота белгіледі. 1998 жылы - 7490, 1999 жылы - 8188, 2000 жылы 9894 маусымдық рұқсат берілді. Маусымдық жұмысшылардың 90% Орталық және Шығыс Еуропадан, әсіресе Польшадан шыққандар. Бұдан басқа бұрын берілген рұқсаттарды жаңарту мен ұзартуды болдырмай, басқа да уақытша рұқсаттар мен 2420 тұрақты жұмысқа рұқсаттар берілді.

ЖҰМЫС ІСТЕУГЕ РҰҚСАТ БЕРУ ТУРАЛЫ ӨТІНІШ БЕРГЕН КЕЗ КЕЛГЕН ШЕТЕЛДІК:

- жұмысқа қабылдау туралы нақты ұсынысы болуға (бұл принцип босқындарға, отбасына қосылуға байланысты Норвегияға келген немесе гуманитарлық түсініктермен тұруға рұқсат алған шетелдіктерге қолданылмайды);

- Норвегияда болу үшін өзінде жеткілікті қаражаты болуын құжат түрінде растауға дайын болуға;

- тұрғын үй-жайды сатып алу/ жалдау шартын ұсынуға немесе жұмыс істеуге рұқсат бер туралы өтініште көрсетілген бүкіл кезеңде тұрғын үйінің болуын құжат түрінде растауға тиіс.

Жұмыс істеуге рұқсат берудің негізгі принципі — өтініш берушіде жалдау туралы нақты ұсыныстың болуы. Жұмыс беруші Еңбекке орналастыру офисінде алуға болатын «Offer of Employment» арнайы бланкін толтыруға тиіс. Еңбек және ақы төлеу жағдайы қолданыстағы ұжымдық шартта, жалақы туралы ережеде көзделгеннен төмен болмауға тиіс және осы кәсіп пен жергілікті жер үшін қалыпты деп есептеледі.

Жұмыс істеуге рұқсат беру туралы өтініш те, тұруға рұқсат та, әдетте, шетелден норвегиялық шетелдік өкілдікке (елшілік немесе консулдық) берілуге тиіс. Өтінішті қарау белгілі бір уақыт алады, әрі шетелдіктің оң жауап алу үшін Норвегияға келуіне құқығы жоқ. Шетелдік өкілдік өтінішті түпкілікті шешім қабылдайтын Шетелдіктердің ісі жөніндегі директоратқа жолдайды. Оған шағымдануға болады. Шағым Норвегия шетел өкілдігі мен шетелдіктердің ісі жөніндегі директорат арқылы Әділет министрлігіне жіберіледі.

Ерекше жағдайларда, сөз шетелдік азаматтың маман ретінде үш айға дейін мерзімге жұмыс істеуі туралы болғанда, әлеуетті қызметкер елге кірген сәттен бастап бір аптадан кешіктірмей, Норвегияда тұратын жері бойынша полиция басқармасына өтініш бере алады.

Әдетте, жұмыс істеуге рұқсат та, тұруға рұқсат та бір жыл мерзімге беріледі. Бірқатар жағдайларда мұндай өтініштердің иелеріне оларды қалпына келтіруге құқық беріледі. Рұқсатта оның қолданылу мерзімі, «Шетел азаматтары туралы» заңның баптары мен тармақтары, оны ұзартудың мүмкіндігі/мүмкін еместігі, сондай-ақ шетелдікке жұмыс істеу рұқсат етілетін

жағдай нақты көрсетіледі. Жұмысқа рұқсат, әдетте, белгілі бір орында нақты жұмысты көздесе де, ол тұруға ықтияр хат түрі ретінде бүкіл Норвегияда тұруға құқық береді. Жұмысқа рұқсат оның қолданылу кезеңінде елден көбірек шығуға және қайта оралуға мүмкіндік береді, яғни нақтығында көп мәртелі норвеждік визаны білдіреді. Ол қалпына келтірілмеген жағдайда жұмысқа рұқсаттың қолданылу мерзімі аяқталған соң шетелдік елден шығуға міндетті. Кейбір рұқсат түрлері соңғы үш жыл ішінде Норвегияда үздіксіз тұрған шетелдік үміткер болуы мүмкін, тұрақты тұруға рұқсатты беруге негіз болуы мүмкін. Тұрақты тұруға рұқсат беру туралы өтініш полицияға беріледі.

Елдің өзара көші-қон әрекетінде көрші мемлекеттер үшін немесе өз өңіріндегі елдер үшін жеке тәртіп белгілейді. Түрлі оқшауланған интеграциялық одақтар құру жаһандық құрылымға ену кезінде ортақ қайғыларды бөлісумен және бірлескен мүдделерді қорғаумен үйлеседі. Жаһандану кезеңінде оқшауланып дамуды өзектендіру «глокализация» арнайы ремині түрінде белгісін алды. Жалпы, көші-қон саясаты – мұндай одақтардың маңызды құраушысы. Норвегия кіретін Баренцев өңіріндегі елдер – осындай оқшауланған одақтардың бірі.

1999 жылы Норвегия үкіметінің қаулысы күшіне енді, оған сәйкес Баренцев өңірінде тұратын ресейлік азаматтар жеңілдетілген сызбамен бір жыл мерзімге Норвегияда жұмыс істеуге рұқсат алады. Бұл жағдайда сөз норвеждік жұмысшылардың немес ЕЕ-ше жататын елдерден жұмысшылардың саны жеткілікті болмаса, балық өңдейтін кәсіпорынға тартылуы мүмкін білікті емес жұмысшыларды жалдау туралы болып отыр.

МАМАНДАРДЫҢ КӨШІ–ҚОНЫ

Қызметкердің жоғары білімі немесе ол жұмыс істейтін қызметтің сол саласына қажет арнайы біліктілігі болуға тиіс. Бұл ретте елдің ішкі нарығында тиісті біліктілікте мамандардың жоқтығы дәлелденуге тиіс. Бұлар – жұмысқа рұқсат алу үшін негізгі шарттар. Өтініш берген кезде ізденуші осы нақты лауазымға қойылатын талаптарға сәйкес келетін білімі мен біліктілігін растайтын құжаттарды ұсынуға міндетті.

Жұмысқа қабылдау туралы ұсыныс, әдетте, бір жылдан кем емес кезеңді қамтуға тиіс. Рұқсат бастапқыда ұзарту мүмкіндігімен бір жылға беріледі. Мұндай шешім бұдан әрі тұрақты тұруға рұқсат алу үшін негіз болуы мүмкін.

2000 жылы осы бағдарламаның ережесі біршама ырықтандырылды. Егер бұрын мамаңда жоғары біліктілігі болуға тиіс болса, енді осы бағдарлама бойынша рұқсатты жоғары және орта білікті мамандарды қосқанда, білікті қызметкерлер ала алады. Осы рұқсат түрі, мысалы, белгілі бір мамандықтарды кәсіпқойларды талап ететін мұнай өндіретін және басқа да кәсіпорын саласындағы мамандарды іріктеу кезінде жиі пайдаланылады.

2000 жылы барлығы 305 адам осы санаттағы рұқсатты алды (1999 ж. - 384), олардың ішінде 42 Ресей азаматы болды.

МАУСЫМДЫҚ ЖҰМЫСШЫЛАРДЫҢ КӨШІ–ҚОНЫ

Рұқсат бір жыл бойы үш айдан аспайтын мерзімге беріледі және қалпына келтірмейді (ерекше жағдайларда тағы да бір айға ұзартылуы мүмкін). Егер 2000 жылға дейін мұндай рұқсатты 15 мамыр мен 31 қазан аралығындағы кезеңде ғана алуға болса, енді ереже біршама ырықтандырылды және маусымдық рұқсаттар бойынша жылына үш ай таңдау арқылы жұмыс істеуге болады. Рұқсат, әдетте, нақты ауыл шарушылығы жұмысының нақты түрі үшін және белгілі бір жұмыс істеушіде жұмыс істеу үшін (жұмыс беруші ауысқан кезде рұқсат қалпына келтірілмейді) қолданылады. Алайда, ауыл шарушылығын өндірушілердің тілектеріне қарсы келе отырып, Әділет министрлігі маусымдық жұмысшыларға бірнеше жұмыс берушілерде бір мезгілде жұмыс істеуге рұқсатын берді.

Норвегияда ауыл шарушылығы жұмыстары саласына шетелдік жұмысшыларды тартуға квота бөлудің жекеше тәртібі қолданылады. Ол астықты жинауға байланысты жұмыстарға қатысты қолданылады. Квота жыл сайын ауыл шарушылығы мен еңбек министрліктерінің шенеуніктерімен бірлесіп қолданылады.

2000 жылы осы санаттағы 989 рұқсат, оның ішінде 103-і – Ресей азаматтарына берілді.

БІЛІКТІ ОҚЫТУШЫЛАР МЕН ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ КӨШІ–ҚОНЫ

Бағдарлама норвеждік оқу орнында ғылыми және оқытушылық қызметті жүзеге асыруға байланысты профессор лауазымына қабылданған шетелдік қызметкерлер үшін қолданылады. Жұмысқа рұқсат төрт жылдан аспайтын мерзімге беріледі, бірақ қалпына келтіруге болады және тұрақты тұруға рұқсат алу үшін негіз болып табылады.

Ғылыми-зертету институтына ғылыми қызметкер, оқытушы немесе аспирант лауазымына қабылданатын шетелдік қызметкер бастапқыда екі жылға жұмысқа рұқсат алады. Алайда, егер мұндай маманға қажеттілік құжат түрінде негізделсе, рұқсат төрт жылға дейін мерзімге берілуі мүмкін. Бұл, әдетте, белгілі бір жобаның шеңберінде немесе келісім-шарт бойынша жұмыс.

Білім және жұмыс. Арнайы білім мен кәсіби даярлық алу үшін келетін практиканттар немесе тағлымдамадан өтушілер екі жылдан аспайтын мерзімге жұмысқа рұқсат ала алады. Бұл ретте өтініш берушінің білімі мен практикант немесе тағлымдамадан өту бола отырып, оның орындайтын сол міндеттерінің арасында өзара байланыс байқалуға тиіс.

Соңғы кезде Норвегияда өз білімін аяқтаған және сонда жұмыс істеуге қалғысы келетін шетелдіктерге қатысты заңнама ырықтандырылды. Егер олар оқуын дербес төлесе және белгілі бір кәсіби өлшемдерді қанағаттандырса, олар жаңа ережеге сәйкес маман ретінде жұмысқа рұқсат ала алады (бұрын олар Норвегияда жұмысқа рұқсат алмас бұрын, ең аз дегенде бес жыл елден тыс жұмыс істеуге міндетті болды).

2000 жылы барлығы 1978 студент тұруға рұқсат алды, оның ішінде, мысалы, 77-сі – ресейлік.

2.7. КӨШІ–ҚОН ЗАҢНАМАСЫН ОДАН ӘРІ ӘЗІРЛЕУ ЖӘНЕ РЕФОРМАЛАУ

Түрлі мемлекеттік министрліктер мен ведомстволардың, Парламенттің, сондай-ақ ҰЕҰ мен халықаралық ұйымдардың өкілдері көші-қон саласындағы заңнаманы дамыту, «Көші-қон туралы» жаңа Заң қабылдау қажеттігі туралы пікір айтуда.

Жаңа заң қандай мәселелерді қамтуға тиістілігіне түрлі пікірлер мен амалдар бар. Ол мүмкіндігінше уақытша мен тұрақтыны қосқанда, келу, болу, мәселелерін, сондай-ақ уақытша және/немесе тұрақты болу/тұруға рұқсат алу үшін нақты өлшемдерді, әдеттегі шығу мен заң деңгейінде бекітілген мәжбүрлеп шығуды қосқанда, елден шығу мәселелерін қамтуға тиіс. ХКҚҰ заңды көшіп келу саласында Еуропалық Одақ елдерінің заңнамасын салыстырмалы талдауды әзірледі. Осы талдауды Еуропалық Одаққа мүше елдерге кіру, болу және шығу саласында заңнаманы әзірлеу мен дамытуға ең үздік практикалар мен амалдарды қамтитын жан-жақты құжат ретінде ұсынуға болады. Көрсетілген Салыстырмалы талдауға ХКҚҰ-ның веб: <http://www.iom.int/jahia/Jahia/lang/en/pid/1688>

Жаңа «Көші-қон туралы» Заңды әзірлеумен бір мезгілде «Оралмандар туралы» жеке Заңды әзірлеумен маңызға ие болады. Оралмандардың қоныс аударуы Қазақстанның көші-қон саясатындағы басымдықтардың бірі болып табылады. Осы аспектінің маңыздылығын ескере отырып, тек оралмандарға байланысты – квотаға қосу, қоныс аудару, жайғастыру, әлеуметтік, мәдени, тілдік, саяси кіріктіруге көмектесу, мәртебе мен әлеуметтік қамсыздандыру, сондай-ақ басқа да мәселелерге қатысты заң жасаған маңызды болады.

Өз тарапынан ХКҚҰ Қазақстанның иелігіне көші-қон саласындағы заңнаманы әзірлеуде өз тәжірибесін ұсына алатынын, көші-қон саласындағы орын алған құқықтық шеңберлердің талдауын, сондай-ақ қажет кезде, консультациялар мен сараптаманы ұсына алатынын атап өткен жөн. ХКҚҰ Халықаралық көші-қон құқығы департаменті Қазақстанның тиісті ведомстволарының қызметкерлері үшін көші-қон процестерін басқару саласындағы халықаралық құқықтық шеңберлер бойынша тренинг өткізуге дайын.

Көші-қон саласындағы жаңа заңнаманы әзірлеу кезінде осы салада жұмыс істейтін барлық ведомстволардың мүдделері мен тәжірибесін де ескерген маңызды Ведомствоаралық үйлестіру көші-қон мәселелері бойынша заңнаманы ойдағыдай реформалауды қамтамасыз етуде маңызды фактор болып табылады. Белгілі бір мәселелерде құнды ұсыныстары болуы мүмкін үкіметтік емес және азаматтық ұйымдардың тәжірибесін пайдалану пайдалы. Мысал ретінде оралмандарды кіріктіру саласында жұмыс істейтін қазақстандық ҰЕҰ-ның пысықталған сараптамасын келтіруге болады. Мұндай ұйымдар құқықтық реттеу үшін қажетті

мәселелерді талдау мен тәжірибенің пайдалы көзі болатыны күмәнсіз. Сондықтан заңнаманы әзірлеу саласында ведомствоаралық үйлестірудің қажеттігі туралы ұсынымдармен қатар ҮЕҰ-ны тартуды ұсынуға болады.

2.8. АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

Барлық еңбекші-мигранттар мен олардың отбасы мүшелерінің құқықтарын қорғау туралы халықаралық конвенция сияқты адам құқықтары саласындағы халықаралық құжаттар ерекше аталып өтті. Пікір-таластарға қатысушылар адам құқықтарын қорғайтын халықаралық құқықтық шеңберлердің маңыздығын және бұдан әрі халықаралық құқықтық құралдар саясатымен жүру қажетігін атап өтті.

Көші-қон саласындағы халықаралық ынтымақтастық көшіп-қонушылардың құқықтарын қорғау тетіктерінің бірі ретінде маңызы мен мәні зор. Оның үстіне халықаралық ынтымақтастық заңсыз көші-қонға, адамдар саудасына және көшіп-қонушыларды заңсыз әкетуге қарсы күрес сияқты маңызды құбылыстарға мемлекеттің үйлестірілген амалдарын қалыптастырудың, еңбек көші-қонын реттеудің, көші-қон ағыны мен тренділерді зерттеудің айқындаушы элементі болып табылады. ХКҚҰ өз қызметі мен бағдарламалар арқылы халықаралық ынтымақтастық процесінде мемлекеттерде жәрдемдесуге ұмтылуға.

3 – ТАРАУ

КӨШІ – ҚОН САЯСАТЫ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНЫҢ ІСКЕ АСЫРЫЛУЫН БАҚАЛАУ

3.1. МАҚСАТТАРҒА ҚОЛ ЖЕТКІЗУ ЖӘНЕ МІНДЕТТЕРДІ ОРЫНДАУ

Бағалана-тын элемент	Жоспарланған іс-шара	Іске асырылатын іс-шара	Сұралған адамдардың пікірі
Заңсыз көші-қонды қысқарту мақсаты	Қазіргі уақытта көмегімен Қазақстандағы заңсыз көші-қонның көлемі қысқартылатын нақты іс-шаралар анықталған жоқ. Көші-қон тұжырымдамасын іске асырудың іс-шаралар жоспарында «Заңсыз көші-қон» деген бөлімде Украинамен, Ресей Федерациясымен және Орталық Азия елдерімен реадмиссиялау туралы келісім жасау мәселесін пысықтау ғана көзделген.	Көмегімен заңсыз көші-қонды қысқарту жұмыстарын жүргізлетін негізгі әдіс тіркеу не қозғалу немесе тұрғылықты жерді таңдаудың белгіленген тәртібін бұзғаны үшін әкімшілік жауапқа тарту болып табылады. 2008 жылдың 6 айында мұндай бұзушылық үшін 84290 шетелдік жауапқа тартылған, соның ішінде әкімшілік қуып шығуға 9878 адам ұшыраған.	Сұрау салынған жұмысшылар бірлестігінің пікірі бойынша, шетелдік жұмыс күшін тартуға рұқсат алу рәсімінің шамадан тыс қиындығы Қазақстанда заңсыз көші-қон деңгейінің жоғары болуының себебі болып табылады.
Шетелдік жұмыс күшін тартумен байланысты рәсімдерді оңайлату міндеті.	Көші-қон тұжырымдамасын іске асырудың 2008-2010 жылдарға арналған іс-шаралар жоспарында Қазақстанда шетелдік жұмыс күшін тартумен байланысты рәсімдерді жуық арада қайта қарау көзделмеген.	2008 жылғы 1 маусымнан бастап жұмыс берушілерге Қазақстанға шетелдік жұмыс күшін тартуға рұқсат берудің жаңа ережесі қолданысқа енгізілді. Ереженің жаңа редакциясы Үкіметтің 2007 жылғы 19 желтоқсандағы № 1242 қаулысымен бекітілді.	Сұрау салынған жұмыс берушілердің олардың бірлестіктерінің пікірі бойынша, жаңа ереже қолданыстағы ережемен салыстырғанда шетелдік жұмыс күшін тартуға рұқсат алу рәсімін қиындатқан.

<p>ҚР азаматтары орналаспаған саңылаулар бойынша еңбекші-мигранттарды тарту үшін жағдай жасау міндеті</p>	<p>Көші-қон тұжырымдамасын іске асырудың 2008-2010 жылдарға арналған іс-шаралар жоспарында бұл міндетті шешуге бағытталған арнайы шаралар айқындалмаған.</p>	<p>Қазіргі уақытта ауыл шаруашылығындағы, ғылым және жоғары білім беру саласындағы, сондай-ақ озық салалардағы бос саңылаудың болуы ресми танылған. Шетелдік жұмыс күшіне рұқсат беру ережесіне сәйкес бұл жұмыстар бойынша ішкі нарықта бос лауазымдар бойынша ұсыныстар іздеу жүргізілмейді.</p>	<p>Сұрау салынған жұмыс берушілердің, олардың бірлестіктерінің пікірі бойынша, қолданыстағы ереже еңбекші-мигранттарды жоғары біліктілікті талап етпейтін және ірі емес компанияларда жұмыс жасау үшін тартуға есептелмеген.</p>
<p>Көші-қон фобиясының жолын кесуге және жоюға бағытталған ақпараттық жұмысты жүзеге асыру міндеті</p>	<p>Көші-қон тұжырымдамасын іске асырудың 2008-2010 жылдарға арналған іс-шаралар жоспарында жалпы іс-шара ретінде көші-қон саясаты мәселелерін БАҚ-та жариялауды қамтамасыз ету қамтылған. Оны іске асыруға жауапты Мәдениет және ақпарат министрлігі болып табылады.</p>	<p>Интернетте қол жетімді БАҚ-ты контент-талдау соңғы уақытта Қазақстанға еңбекші-мигранттар ағымының жоғары қаупі еңбекші-мигранттардың төмен жалақыға және ауыр жағдайда жұмыс істеуге келісуінен жергілікті еңбек нарығында жағдайдың шиеленісуімен байланыстылығын көрсетті. Бұрын бұл көбіне қазақстандық азаматтардың жұмыс орнына бәсекелесуімен, елде гастарбайтерлердің артуына орай қылмыстық ахуалдың нашарлауына байланысты болған еді.</p>	<p>Көші-қон ұшылардың құқықтарын қорғаумен айналысатын ҮЕҰ өкілдерінің пікірі бойынша, қоғамда еңбекші-мигранттарға оң қарайды. Алайда болашақта мұндай жай-күйді болдырмау жұмыстарын жүргізу қажет.</p>

3.2. ЕҢБЕК КӨШІ—ҚОНЫН КӨШІ—ҚОН САЯСАТЫНЫҢ БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ РЕТТЕУ

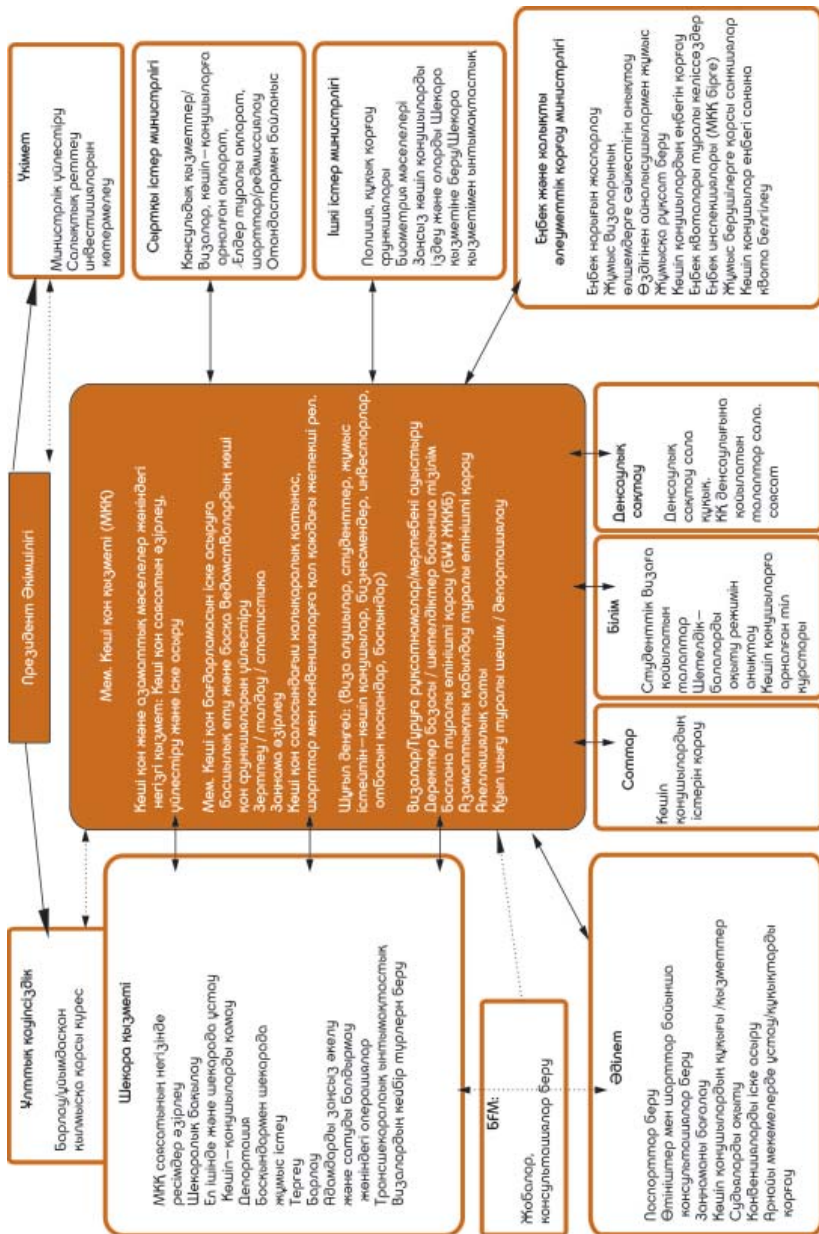
Бағаланатын элемент	Қолданылатын тәсіл	Іске асырылатын өзгерістер
<p>Ғылым, жоғарғы технологиялық және инновациялық экономика секторлары саласындағы біліктілігі жоғары мамандарға ұзақ мерзімді сұранысты бағалау және жүйелі мониторинг жүргізу</p>	<p>Шетелдік жұмыс күшіне, соның ішінде біліктілігі жоғары мамандарға сұранысты бағалау жыл сайынғы негізде келесі жылға квота анықтау кезінде жүзеге асырылады. Қазіргі уақытта жұмыс берушілердің өтінімі негізінде шетелдік жұмыс күшіне ағымдағы сұранысты ғана бағалау жүргізіледі. 2008 жылғы 9 қыркүйектегі баспасөз релизінде Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министріне қоғам өкілдерімен кездесуде көші-қон мәселесі бойынша «көшбасшы қалаларда және негізгі қалаларда (ҚР ЭБЖМ алдын ала мәліметі бойынша) 30 озық жобаны іске асыру үшін еңбек ресурстарына сұраныс 390 мың адамды құрайды» делінген. Бұл сұранысты жергілікті халық, оралмандар және шетелдік жұмыс күшін тарту есебінен шешу жоспарлануда.</p>	<p>Келесі жылдан бастап нарықта нақты мамандыққа сұраныстың барын (жоғын) бағалау үшін Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі тиісті тізім жасайды. Ол жыл сайын жергілікті атқарушы органдардың ұсыныстары негізінде жасалады.</p>
<p>Қазақстан нарығына тарту үшін мамандарды іріктеу өлшемдерін әзірлеу</p>	<p>Әрбір лауазым мен мамандыққа біліктілік талаптары Басшылар, мамандар мен қызметшілер лауазымдарының біліктілік анықтамалығына, Жұмыстардың және жұмыс мамандықтарының бірыңғай тарифтік-біліктілік анықтамалығына сәйкес белгіленеді.</p>	<p>01.06.08 жылдан бастап тартылатын шетелдік жұмысшыларды білімі, мамандығы бойынша еңбек өтілі, бұл мамандыққа еңбек нарығында сұраныстың болуы (болмауы) бойынша жіктеуді бағалаудың бағалық жүйесі енгізілді.</p>
<p>Еңбекші-мигранттарды Қазақстан қоғамына заңдастыру, бейімдеу және шоғырландыру бойынша шаралар жүйесін әзірлеу</p>	<p>Күні бүгінге дейін мұндай еңбекші-мигранттарға қатысты 2006 жылы заңдастыру бойынша акция ғана ұйымдастырылды. Қазіргі уақытта бейімдеу және шоғырландыру жөніндегі негізгі іс-шаралар этникалық көші-қон қырынан ғана қаралады. Салыстыру үшін көптеген Еуропа елдерінің тәжірибесінде еңбекші-мигранттарды бейімдеуге және шоғырландыруға бағытталған үлкен күш-жігер жұмсалуда.</p>	<p>2006 жылы заңдастыру жүргізілген мерзім келесі жылы аяқталады. Қазіргі кезде заңсыз еңбек көші-қонының мәселесі болашақта қалай шешілетіні анықталған жоқ.</p>

3.3. ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРДІ ЖЕТІЛДІРУ

Бағаланатын элемент	Пайдаланылатын тәсіл	Іске асырылатын өзгерістер	Сұралған адамдардың пікірі
Қазақстан нарығына біліктілігі жоғары мамандарды тарту рәсімін оңайлату	Мамандықтар мен жұмыстардың жекелеген санаттары үшін оларды белгілі бір ортақ ережелер арқылы іс жүргізуді оңайлату.	01.06.08 жылдан бастап енгізілген жұмыс берушілерге Қазақстанға шетелдік жұмыс күшін тартуға рұқсат беру тәртібін анықтайтын ереже мамандықтардың, жұмыстардың, жобалардың жекелеген санаттары осалдық таныту жолынан өтті.	Тартылған шетелдік жұмысшылардың жекелеген санаттары бойынша осалдықтар рұқсат беру ережесін жалпы қиындату аясында орын алған. Соңғы өзгерістерге қатысты қазақстандық кадрларды дайындау бойынша ерекше жағдай жасауды қолданудың қиындағанын және күрделенгенін атап өткен жөн.
Жұмыс берушілердің жұмысқа еңбекші-мигранттарды тартумен байланысты бұзушылықтар жазағаны үшін жауапкершілігін арттыру.	Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 396-бабы жұмыс берушінің шетелдік жұмыс күшін тарту мен пайдаланудың белгіленген ережесін бұзғаны үшін айыппұл көздейді.	Көші-қон саясаты тұжырымдамасы қабылданғаннан кейін Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 396-бабына өзгерістер енгізілген жоқ. Қазіргі уақытта уәкілетті органдардың мұндай заңнамалық түзетулер әзірлеуі туралы ақпарат та жоқ.	Жұмыс берушілерді шетелдік жұмыс күшін тарту ережесін бұзғаны үшін жауапқа тарту қиын, өйткені еңбекші-мигранттар көбіне еңбек қатынастарын рәсімдемейді.

3.4. БАСҚАРУДЫҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ЖӘНЕ КАДРЛЫҚ НЕГІЗДЕРІН ДАМУ

Бағаланатын элемент	Қолданылатын тәсіл	Іске асырылатын өзгерістер
Еңбекші-мигранттар саласындағы түрлі ведомстволардың қызметерін үйлестірудің бірыңғай буынын құру.	Бірлескен комиссиялар мен жұмыс топтарын құру өзара іс-қимылдың бір түрі болып табылады. Қазіргі кезде көші-қонды басқару жүйесін дамыудың 2009-2015 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының жобасын әзірлеу бойынша жұмыс тобы құрылып, жұмыс жасауда.	Қазіргі уақытта шетелдіктердің елге келуін, кетуін бақылайтын «Бүркіт» ақпараттық жүйесі енгізілуде.

<p>Сыртқы көші-қон процесстеріне және олардың елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпалына талдау жүргізу</p>	<p>Мемлекеттік органдардың бұл бағыттағы қызметі туралы ақпарат жоқ.</p>	
<p>Көш-қон мәселелерімен айналысатын кадрлардың біліктілігін көтеру</p>	<p>2005 жылы ҚР ПИМ Қарағанды заң институтының базасында заңсыз көші-қонға және адам саудасына қарсы күрес жөніндегі мамандар дайындауға арналған оқу орталығы құрылды. Веб-сайттағы деректерге сәйкес, ЕХӘҚМ аясында еңбек көші-қоны мәселелері жөніндегі мамандардың біліктілігін көтеру жүргізілмейді.</p>	
<p>Көші-қон саласындағы мамандардың кәсіби дайындығын әдістемелік қамтамасыз ету</p>	<p>Мемлекеттік органдардың бұл бағыттағы қызметі туралы ақпарат жоқ.</p>	

4.5. АҚПАРАТТЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУДІ ЖАҚСARTU

Бағаланатын элемент	Болуы	Сапасы
<p>Ақпараттық-талдау брошюралары, анықтама-лықтар, буклеттер</p>	<p>Уәкілетті мемлекеттік органдардың мұндай ақпараттық материалдарды әзірлеуі туралы деректер жоқ. Жақын арада ҚР Кәсіподақтар федерациясы Қазақстандағы еңбек көші-қоны жөнінде әлеуметтік серіктестерге арналған әдістемелік құрал шығаруға дайындалуда.</p>	

<p>Дәстүрлі БАҚ-та жариялау</p>	<p>Интернетте жарияланған БАҚ-ты контент-талдау жалақының төмендігін және олардың Қазақстанда тұру жағдайының ауырлығын қоса алғанда, реттелмеген еңбек көші-қонының түрлі аспектілеріне үлкен қызығушылықты көрсетеді.</p>	<p>Мұндай жарияланымдардың кемшіліктерінің бірі Қазақстандағы еңбек көші-қонының нақты көлемі бойынша ресми мәліметтердің жоқтығы болып табылады. Нәтижесінде талдау мақалаларын қоса алғанда, олардың көпшілігі, халықаралық тәжірибемен салыстырылады. Еңбек көші-қоны жөніндегі көптеген мақалалар жекелеген көшіп қонушылардың тарихына, олармен сұхбатқа негізделген.</p>
<p>Веб-сайттарды пайдалану</p>	<p>Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің веб-сайтында Қазақстандағы еңбек көші-қонының тәртібі туралы ақпарат берілген, еңбек көші-қонына қатысты жекелеген материалдар жаңалықтар режимінде берілген. Көші-қон жөніндегі арнайы бөлім негізінен оралмандар мен босқындарға арналған. Жергілікті ақтарушы органдардың веб-сайттарының арасында Астана қаласының, Ақмола, Қостанай және Павлодар облыстарының әкімдіктерінде берілген. Ол шетелдік жұмыс күшін тарту тәртібіне қатысты, сондай-ақ шетелдік жұмыс күшіне рұқсат беру туралы мәліметтер (кәсіпорындар саны және тартылған шетелдік жұмысшылар саны).</p>	<p>ЕХӘҚМ веб-сайтында берілген еңбек көші-қонының тәртібі туралы ақпарат мазмұны бойынша өте тар және шетелдіктерді Қазақстанда еңбекпен қамтуға қатысты нақты басшылық бермейді. Сондай-ақ ол зерттеушілердің, журналистердің қызығушылығын туғызатындай, елдегі еңбек көші-қонының ағымдағы ахуалы туралы түсінік бермейді. Шетелдік жұмыс күшін тарту тәртібі туралы егжей-тегжейлі ақпарат Павлодар облысының веб-сайтында берілген. Өзге жағдайларда веб-сайттағы ақпарат өте аз.</p>

4.6. ІС – ШАРАЛАРДЫ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ

Бағаланатын элемент	Ағымдағы қаржыландыру	Жоспарланған қаржыландыру	Соотношение с финансированием по другим направлениям миграционной политики
Көші-қон саясаты тұжырымдамасының шеңберінде еңбек көші-қоны бойынша іс-шаралар	Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің 2008 жылға арналған бюджетінде еңбек көші-қоны жөніндегі арнайы іс-шараларды қаржыландыру көзделмеген.	Тұжырымдаманы іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспары бойынша көші-қон мәселесімен айналысатын мемлекеттік қызметшілердің біліктілігін арттыруға қаржы бөлінген. 555,9 мың теңге – 2009 жылы және 594 мың теңге – 2010 жылы.	Республикалық бюджеттен қаржыландырылатын көші-қон саясатын іске асырумен байланысты негізгі ұстаным – бұл оралмандарды қоныстандыру, әлеуметтік қорғау және бейімдеу жөніндегі шығыстар. 2008 жылы оған республикалық бюджеттен 12 176 203 мың теңге бөлінді.
Көші қон бағдарламалары шеңберінде еңбек көші қоны бойынша іс-шаралар			

4.7. КҮТІЛЕТІН НӘТИЖЕЛЕРГЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ

Бағаланатын элемент	Аралық нәтижелер	Халықаралық тәжірибемен салыстыру	Сұралған адамдардың пікірлері
Халықаралық еңбек көші-қонының мүмкіндіктерін білікті ұлттық еңбек нарығын құруға пайдалану	2004 жылдан бастап шетелдік жұмыс күшін тартатын жұмыс берушілерге қазақстандық мамандарды дайындау, қайта дайындау және біліктілігін арттыру, соның ішінде шетелдік жұмысшыларды кейінге ауыстыру бойынша ерекше міндет жүктеледі. 2008 жылғы 1 маусымнан бастап бұл талаптар одан сайын күшейтілді.	9 елдің халықаралық тәжірибесін зерделеу шеңберінде ұлттық кадрларды жұмыс берушілердің шетелдік жұмыс күшін тарту үшін шарт ретінде дайындау бойынша ерекше жағдайды қолдану мысалдары жоқ.	Сұрау салынған жұмыс берушілер мен жұмыс берушілер бірлестіктерінің пікірлері бойынша, оларға жүктелген ерекше шарт өте қиын, түсініп, орындау үшін қиын. Көбіне олардың интерпретациясы рұқсат беретін органға байланысты. Атап айтқанда, бір жыл негізінде рұқсат беруді ескере отырып, шетелдік жұмысшыларды қазақстандықтармен ауыстыру туралы талапты орындау қандай кезеңге талап етіледі.

<p>Бірыңғай жүйеленген және біріздендірілген нормативтік құқықтық базаны қалыптастыру</p>	<p>Еңбек көші-қоны саласында квотаны, жұмыс берушілерге шетелдік жұмыс күшін тартуға рұқсат беру шарты мен тәртібін анықтаудың бірыңғай ережесі бар. Қазіргі уақытта оның Орталық Азиядағы еңбекші-мигранттары үшін мәні мен көлемі жағынан бірінші мемлекет болып табылатын Ресей Федерациясының ережесінен едәуір айырмашылығы бар. 2006 жылы Ресей рұқсат беру ережесін жеңілдетті. Енді көшіп-қонұшылардың өздеріне ғана беріледі.</p>	<p>Зерделенген халықаралық тәжірибемен салыстырғанда көптеген елдерде еңбекші-мигранттардың түрлі топтары (біліктілігі жоғары мамандар, жұмысшы мамандар, маусымдық жұмысшылар және т.б.) үшін сараланған тәсілдер мен ережелер қолданылатынын атап өткен жөн.</p>	<p>Сұрау салынған ұйымдардың пікірі бойынша, жұмыс берушілердің шетелдік жұмыс күшін тартуына рұқсат берудің қолданыстағы ережесіне жаңа талаптар қосу және алып тастау оны түсінуді қиындатады.</p>
---	--	--	--

4.8. ИНДИКАТОРЛАРДЫ ОРЫНДАУ

Бағаланатын элемент	Деректердің қол жетімділігі	Белгіленген көрсеткіштерге ара қатынасы	Басқа индикаторлармен үйлесу мүмкіндігі
<p>Қазақстан аумағында еңбек қызметін жүзеге асыру үшін шетелдік жұмыс күшін тартуға квотаны сақтау</p>	<p>Қазақстанға шетелдік жұмыс күшін тартуға жыл сайынғы квотаны пайдалану жөніндегі деректерге қоғамдық қол жеткізуге әлі күнге дейін толыққанды қамтамасыз етілмеген. Атап айтқанда, мұндай ақпарат Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің және және облыстар (Алматы және Астана қалалары) әкімдіктерінің веб-сайтында жоқ.</p>	<p>2006 жылға арналған Көші-қон саясаты тұжырымдамасының мәнін шетелдік жұмыс күшіне белгіленген квота шеңберінде белгіленген 56 мың адамнан ресми деректерге сәйкес 40,9 (квотадан 73%) мың адам тартылған. Осы жылы бекітілген квотаны 132,7 мың адам күтіп отыр, бұл квотаны пайдалану пайызы 2006 жылға қарағанда аз.</p>	<p>Қазіргі уақытта шетелдік жұмыс күшін тартуға квотаны сақтау еңбек көші-қоны саласындағы уәкілетті мемлекеттік органдардың қызметін бағалаудың негізгі индикаторы болып табылады. Оның үстіне, бұл индикатор шетелдік жұмыс күшін Қазақстанға тартудың ресми рәсімінің қиындығына және жұмыс берушілердің оларды пайдалануға дайындығына байланысты. Квотаны сақтау елдегі реттелмеген еңбек - көші-қонының деңгейі туралы түсінік қалыптастырмайтынын атап өткен жөн.</p>

АДАМ САУДАСЫ ТҮСІНІГІ

Құрбандар скрингін тиімді жүргізу үшін ұйымдастыру қызметін жүзеге асыратын қызметкерлер адам саудагерлерінің құрбандары болған адамдарды адам контрабандасымен айналысатын адамдардан немесе зорлық қолданатын және адам құқықтарын бұзатын (мысалы, үйдегі зорлық) басқа да адамдардан айыра білуі тиіс. Бір қарағанда, құрбандардың бұл санаттары ұқсас болғанымен, олардың ахуалы қылмыстық сот төрелігі бойынша әртүрлі. Скринг пен адам саудасының құрбандарын айқындаудың қорытынды әдісі барлық мән-жайды және әрбір жағдай бойынша ақпаратты бағалау, мәселені үш түрлі тарапта қарау болып табылады.

Құқықтық контекст

Тартылған қылмыскерлер

Құрбан

ҚЫЛМЫСКЕР

Адам саудагерлері мен контрабандистер арасын ажыратудың екінші әдісі - қылмысқа құқық бұзушының көзқарасымен қарау және әрекетінің мақсаты қандай деп сұрау болып табылады.

Адам саудасы адам контрабандасынан адам саудагерінің міндеті үшінші елге шыққаннан кейін немесе басқа ішкі ауысуды аяқтағаннан кейін адам саудагері барынша көбірек қолдап отыратын пайдалану немесе мәжбүрлеу барысында құрбанды жеке пайдасы үшін пайдалану болып табылатынымен ажыратылады. Контрабанда кезінде контрабандистің заңсыз әкетілетін мигрантпен байланысы әдетте, төлемақы мен заңсыз шығу жүзеге асырылғаннан кейін аяқталады. Кез келген құралмен мәжбүрлеу элементі осы екі қылмыстың арасындағы негізгі айырмашылық болып табылады: адам саудасының құрбандары адам саудагерімен байланысты өз еркімен тоқтата алмайды.

ҚҰРБАН

Үшінші әдіс мәселені құрбанның көзқарасымен және оның қандай жағдайға душар болғанын қарау болып табылады. Заңсыз әкетілген мигранттар үшін дене жарақатына ұшырау, қорлау немесе тіпті өлу қауіпіне қарамастан, қылмыскер-контрабандистпен қарым-қатынаста мәжбүрлеу немесе алдау элементі болмайды.

Заңсыз әкетілген мигранттар оларға тән емес тасымалдау кезінде қауіп-қатерге ұшырайтынын тәжірибе көрсетіп отыр: физикалық, сексуалдық және психологиялық зорлыққа ұшырайды, бас бостандығынан айырылады, ұзақ уақыт бойы сексіндустрияда немесе заңсыз еңбек нарығында пайдаланылады. Алайда, бұлардан басқа да көптеген сипаттамалар адам саудасы кезінде орын алады.

Кейбір жағдайларда бір елдің ішіндегі адам саудасын дәстүр мен салт-

тан айыру қиын болады, демек саудагер мен құрбанды да айқындау қиын. Мәселен, Ауғаныстанда әйелдерді немесе қыздарды қарыздың есебіне немесе туыстық жауласуды тоқтату үшін айырбастайды. Айыр-бас құралы болған әйелдердің немесе қыздардың бұл істе дауыс құқығы болмайды, олар жаңа күйеуінің, жаңа отбасының билігінде, бақылауында болады, және алушы оны үй қызметшісі немесе сексуалды құлы ретінде пайдаланады. Индонезияда шаруашылық жөніндегі көмекшілер ретінде пайдалану мақсатында балаларын аухатты туыстарының үйіне жіберу дәстүрі бар. Бұл балалар көбіне қожайындарына тәуелді болады, дене және сексуалдық зорлыққа ұшырайды, аз төлемақы үшін немесе онсыз тәулігіне көп сағат бойы жұмыс істейді, нашар тамақтанады, жаман жағдайда тұрады, білім алуға немес ойнауға мүмкіндігі болмайды. Көп жағдайда мұндай дәстүрлер қоғамда үйреншікті болғаны соншалық, бұл теріс қолдану немесе пайдалану деп танылмайды. Аталмыш дәстүрлер мен салттарды құрбандардың көзқарасымен және БҰҰ Хаттамасының шеңберінде қараған жөн. Әрбір жағдайды адам саудасы ма, жоқ па анықтау үшін дербес талдау қажет.

Адам саудасының құрбандары

Еркектер ме немесе әйелдер ме кім көп адам саудасының құрбандары болатынын дәп айту мүмкін емес. Әлемде жалпы адам саудасының құрбандары көбіне әйелдер мен балалар болады. Алайда құл еңбегі мақсатында немесе көмелетке толмаған солдаттар ретінде жас еркектер мен ұл балаларды жиі сататын өңірлер мен елдер үшін бұлай емес.

ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРҒАНДАРЫМЕН ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

КІРІСПЕ

Нұсқаулықтың бұл тарауының мақсаты — қылмыстық сот төрелігі шеңберінде адам саудасы құрбандарының құқықтары мен іс-қимылы нұсқаларын белгілеу, сондай-ақ адам саудасына қарсы күрес саласында қызмет көрсететін ұйымның ұлттық және халықаралық құқық қорғау органдарымен қарым-қатынастарын талқылау болып табылады.

Бұл Нұсқаулық ұйымдарды құқық қорғау органдарымен ынтымақтастық жасауға шақыруға немесе сендіруге ұмтылмайды. Алайда, адам саудасының құрбандарына көмек көрсететін адамдарда мұндай сұрақ туындайтынын назарға ала отырып, мұнда аталмыш ынтымақтастықтың кейбір қырлары талқыланады.

Тараудың басты тақырыбы - әрбір тарап өз жауапкершілігін негізге ала отырып, өз міндеттерін орындайтын өзара ынтымақтастықтың ықтималдылығы.

ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ ТҰРҒЫСЫНАН ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

Құқық қорғау органдары тұрғысынан құрбандармен ынтымақтастық, сондай-ақ қызмет көрсететін ұйымдардың тәжірибесі мен жедел мүмкіндіктері мыналар үшін маңызды болып табылады:

- құқық қорғау органдарымен алғашқы байланыс жасаған сәттен бастап дереу адам саудасы құрбандарының қауіпсіздігін қамтамасыз ету.
- адам саудасы құрбандарына көмектесу, оларға баспана беру, бұған жауап ретінде құрбандардың сот талқылауы кезінде түсінік беру арқылы қымыстық әрекетті тергеуге жәрдемдесуін күту;
- құрбандардың олармен сөйлесетіндей, соншалықты сенім білдірмеуіне байланысты, полицейлерге үнемі қол жетімді бола бермейтін адам саудасымен байланысты жедел ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз ету (ескертпе: адам саудасы жөніндегі жедел ақпаратты таратумен байланысты қауіп-қатер қауіпсіз болады);
- адам саудасына қарсы күрес үшін құқық қорғау органдарының әлеуетін нығайту мақсатында техникалық көмек көрсету және қолдау.

ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТЕТІН ҰЙЫМДАР ТҰРҒЫСЫНАН ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

Адам саудасының көлемін азайтуға және оның құрбандарын қорғауға арналған ұйым ретінде қызмет көрсететін ұйымдар адам саудасымен байланысты жедел ақпаратты осы қылмыстың құрбандарынан немесе олардың туған-туыстары мен достарынан ала алады. Бұл жедел ақпарат адам саудасы құрбандарын айқындап, құтқару үшін құқық қорғау органдарына өте маңызды болуы мүмкін. Мұндай жедел ақпарат сондай-ақ адам саудагерлерін анықтап, оларға қатысты тергеу іс-шараларын жүргізуге әкелуі мүмкін. Құрбандарды құтқару және адам саудагерлерін анықтау адам саудасына қарсы күрес жөніндегі кешенді стратегияның екі маңызды стратегиясы болып табылады. Қызмет көрсететін ұйымдар мен құқық қорғау органдары арасындағы ынтымақтастық осы мақсатқа қол жеткізуге ықпал етеді.

Сонымен қатар, практикалық тәжірибе қызмет көрсететін ұйымдардың қамқорлығындағы құрбандардың көп бөлігі құқық қорғау органдарына адам саудасымен байланысты жедел ақпаратты беруге ниетті екенін көрсетеді. Құқық қорғау органдарының әрекеті кәсіби әрі қауіпсіз болған жағдайда құрбандар мұны полицияда «бетпе бет» жасай алады. Басқаша жағдайда құрбандар полиция офицерлерімен жеке кездесуді қаламайды, және оның орнына қызмет көрсететін ұйымнан жедел ақпаратты олардың атынан беруді сұрайды. Полициямен жауапты түрде жедел ақпаратпен алмасу отырып, қызмет көрсететін ұйымдар:

- құрбанға ол қандай да бір тәсілмен өзі туралы, өзінің тарихы туралы хабарлай алатынын және бұл ақпарат адам саудагерінің жазалануына әкелетінін немесе басқа әлеуетті құрбандарға көмектесе алатынын сезінуіне жәрдемдеседі.

- құрбандарды құтқаруға және (немесе) адам саудагерлерін айқындауға елеулі үлес қосады.

Құрбандардың ақпараттандырылған, жазбаша келісімімен ұйым үнемі құрбандардың мүддесінде әрекет етеді деген факт кез келген жедел ақпарат алмасу кезінде басты шарт болуы тиіс.

ЗАҢҒЕРЛІК КОНСУЛЬТАЦИЯ

Адам саудасы құрбандарына қандай ұсыным беру қажеттігі туралы шешім қабылдау кезінде жедел ақпарат беруге, куәгер ретінде іс-қимыл жасауға және өтемақы төлеуге қол жеткізуге ықпал ететін мынадай мәселелерді қараған тиімді:

- Қабылдаушы елде адам саудасына қарсы күрес жөніндегі кәсіби бөлімше бар ма?
- Егер жоқ болса, балама ұйымдар бар ма?
- Қандай да бір жағдайда, қабылдаушы ұйым полиция органдарымен байланыс орнатты ма, егер орнатса, бұл қалай жұмыс істейді?
- Осы бөлімшенің кәсібилік деңгейі қандай?
- Жинақталған тәжірибені негізге ала отырып, полиция органдарына сенуге бола ма?
- Сыбайлас жемқорлықпен байланысты қауіп-қатердің деңгейі қандай?
- Полиция егер ол жедел ақпарат беруге шешім қабылдаса, құрбанның құпиясын сақтауды білдіретін жедел ақпаратқа кәсіби көзқарасты ұстана ма?
- Қабылдаушы елде қол жетімді ынтымақтасатын құрбан-куәгерлерге арналған куәгерлерді физикалық және соттық қорғаудың балама бағдарламасы бар ма?
- Құрбанның куәгер болудан туындаған күйзеліске төтеп беру қабілеті бар ма?
- Қаралатын елдің қылмыстық сот төрелігі жүйесі өндіріп алу талап арыздарын қарайды ма, егер қараса, құрбан оларға қалай қол жеткізе алады; ол алдымен қылмыстық істі талқылауға куәгер болуы тиіс пе, немесе тек азаматтық талап арыз арқылы ғана өндіріп алу туралы өтініш бере ала ма?

Психолог мұны мақұлдаған жағдайда ғана заң консультанты құрбанға қол жетімді заңгерлік іс-әрекет бойынша ұсыным беруі тиіс. Құрбан мынадай ұсынымдар алуы қажет:

- Шешім қабылдас бұрын, барлық төрт нұсқаның түсіндірмесін мұқият тыңдау.
- Дерек шешім қабылдау қажет еместігі туралы.
- Құрбан шешім қабылдау үшін бұдан арғы іс-әрекетке қатысты қанша қажет болса, сонша ойлана алатыны туралы.
- Өз шешімін кез келген уақытта қайта қарау мүмкіндігі туралы.

Заң консультантының рөлі құрбандарды құқық қорғау органдары-

мен қандай да бір ынтымақтасуға сендіру қажеттігін білдірмейтініне қарамастан, консультант құрбан өз таңдауының ықтимал салдары туралы жақсы хабардар болуын қамтамасыз етуге міндетті. Мынадай аспектілерді атап өткен жөн:

Құқық қорғау органдарымен не куәгер ретінде не ақпарат көзі ретінде ынтымақтасу үнемі ескеруді қажет ететін ауыспалы қауіп-қатер деңгейін қамтиды.

Құрбан ынтымақтасуға міндетті болмаса да, егер құтқарылған құрбандар не жедел ақпарат беріп не адам саудасына қарсы айғақ беріп құқық қорғау органдарымен барынша көп ынтымақтаспаса, адам саудасымен күресу және басқа адамдарға қатысты ұқсас қылмыстарды жасаудың алдын алу өте қиын болады.

Құрбанның іс бойынша куәгер болуға шешім қабылдас бұрын қанша ойлануға да мүмкіндігі болса да, оған ол ұзақ ойланған сайын, полицияға адам саудагерінің орналасқан жерін айқындау және растайтын айғақтар алу қиын болатыны туралы ақпарат беру қажет. Өйткені құрбан қашып кеткеннен кейін, адам саудагерлері алдын алу шараларын қабылдай бастайды.

ҚҰРБАН – КУӘГЕРЛЕРДІ ЗАҢГЕРЛІК ҚОРҒАУ

Жедел тәжірибе көрсеткеніндей, құрбандар куәгер болу немесе болмау туралы шешім қабылдай отырып, әдетте нақты үш салада тосырқайды. Бұлардың жиынтығын физикалық және соттық қорғау мәселелері ретінде анықтауға болады:

- Құрбанның жеке басының, отбасының, жақын адамдарының жеке қауіпсіздігі;
- Құпиялылық және құпия ақпараттың отбасына, жақын адамдарына немесе бұқаралық ақпарат құралдарына жария болу қауіпі; сексуалдық пайдалану болған жағдайдағы масқара болу қорқынышы.
- Физикалық қорқыныш адам саудагері (саудагерлері) қатысқан кезде болады. Сексуалдық және дене зорлығына ұшыраған адамдар үшін бұл нағыз әрі сал қылатын қорқыныш болады.

Аталмыш себептер бойынша құрбан бұл мәселелерді шешудің тиісті рәсімінің бары немесе жоғы туралы хабардар болуы тиіс, бұл нақты елге байланысты болады. Мынадай негізгі сәттерді атап өткен жөн:

Куәгерлерді физикалық қорғау

Құрбан адам саудагеріне қарсы куәгерлік түсінік беру, бермеуіне қарамастан, мүлдем жою мүмкін емес қауіп-қатердің қалдық элементтері әрқашанда болады. Көптеген елдерде куәгерлерді қорғауға қатысты заң ережелері бар, бірақ оларды іске асыру ресурстары болмауы мүмкін; ал басқа елдерде заң ережелерінің және қажеті ресурстардың болуына қарамастан, олар адам саудасының құрбандары үшін қол жетімсіз болады, өйткені құрбандар мұндай бағдарламаға енгізу талаптарына сәйкес

келмейді. Сондықтанда мүдделі тұлғаларға олардың отбасыларын, отбасы мүшелері мен жақын адамдарын физикалық залал келтіруден қорғаудың тиісті шараларының бар екендігі туралы ең нақты әрі шынайы ақпаратты беру маңызды.

Мынадай қорғау шаралары құрбандар мен олардың отбасылары үшін пайдаланылуы мүмкін:

- Қоныс аудару;
- Жаңа тұрғын үй беру;
- Жеке басын өзгерту;
- Физикалық қорғау.

КУӘГЕРЛЕРДІ СОТТЫҚ ҚОРҒАУ

Қылмыстық сот төрелігінің көптеген жүйелері құрбан-куәгер тергеумен ынтымақтасып, түсінік берген уақытта ғана құпиялылықты және соттық қорғауды түрлі тәсілмен қамтамасыз етеді. Бұл тәсілдер өте күрделі әрі еліне байланысты әртүрлі болып табылады және мынаны көздейді:

- Қылмыстық істі құпиялылыққа кепілдік бере отырып, қозғаудың заңнамалық мүмкіндіктері, мәселен, есімі көрсетілмей немесе бүркеншік атпен куәгер ретінде қатысуға болатын, немесе құрбанның жеке басын адам саудагері мен оның заңгерлерінен жасыратын құқықтық норма;
- Не құрбаннан бүркеншік атпен түсінік алудың не оның жеке басын адам саудагері мен оның заңгерлерінен жасырудың заңнамалық мүмкіндіктері. (Бүркеншік ат пайдаланылса да немесе құрбанның шын есімін жасырылса да құжаттамалық ресми түсініктерде түсінікке қосу талап етілетін нақты мәліметтер адам саудагерлеріне айғақ көзін айқындауға мүмкіндік береді, және құрбан бұл туралы хабардар болуы тиіс).
- Куәгерді адам саудагерімен беттесу міндетінен босатудың заңнамалық мүмкіндіктері.
- Құрбанға біржақты көру экраны арқылы адам саудагерлерін тану мүмкіндігін қамтамасыз етудің заңнамалық және практикалық мүмкіндіктері.
- Құрбанның жеке басы туралы кез келген ақпараттың бұқаралық ақпарат құралдарында жариялануын болдырмаудың заңнамалық мүмкіндіктері.
- Не алдын ала тыңдауда не сот отырысында видео- немесе аудио байланыс арқылы, өткізбейтін экраннан немесе адам саудагері жоқ кезде (бірақ оның адвокаты қатысады) жеке куәгерлік түсінік беру немесе алдын ала тыңдауда орын алған куәгерлік түсінігіне орай, куәгерлік сот отырысында түсінік беруден босатылу.
- Құрбанға іс жүргізу кезеңі ішінде әрбір кезеңде тәуелсіз консультанттың қатысуына рұқсат бере отырып, әрбір іс жүргізу кезеңіне дейін және одан кейін қорғауды қамтамасыз ете отырып, қолдау көрсетудің

заңнамалық және практикалық мүмкіндіктері.

- Егер қылмыстық іс қарау барысында жоғарыда көрсетілген қандай да бір соттық қорғау шарасына қарсылық келтірілсе, полициямен және айыптау тарапымен құрбанды түсінік беруге заңнамалық тәртіпте мәжбүрлемейтіні туралы келісуі (мәселен, егер істі қарауға қатысатын судья құрбанның жеке басын ашуға немесе құрбан-күәгерге қорғаныс экранын қолданбастан, адам саудагерінің көзінше түсінік беруге бұйрық берсе).

АДАМ САУДАСЫНА ҚАРСЫ КҮРЕС ЖӨНІНДЕГІ БӨЛІМШЕЛЕРМЕН ӨЗАРА ІС – ҚИМЫЛ

Қызмет көрсететін ұйымдар үшін құқық қорғау органдарымен ынтымақтасу қажеттігі мынадай іс-әрекеттің біріне байланысты туындайды:

- Техникалық ынтымақтастық немесе әлеуетті көтеру, мысалы, мамандарға арналған семинарлар, тренингтер немесе заңнаманы қайта қарау.
- Құрбандарды құтқару туралы жедел деректермен алмасу, құрбандармен сұхбаттасу немесе құрбандарды мамандарға жіберу.

Мұндай саладағы ынтымақтастық қауіпсіз әрі келісілген үлгіде жүргізілуіне кепілдік беру үшін қызмет көрсететін ұйым мен құқық қорғау органдары арасындағы келісілген байланыс әдісін сәйкестендіріп, орнату талап етіледі.

Байланыс жөніндегі практикалық іс-шаралар Өзара түсіністік туралы меморандумда белгіленуі тиіс. Ұйымда құқық қорғау органдарымен байланысқа жауап беретін байланыс жасаушы адамды тағайындау ұсынылады. Онда ӨТМ-де құқық қорғау органдарының офицерлері қызмет көрсету ұйымымен тек тағайындалған байланыс жасаушы адам немесе оның орынбасары арқылы байланыс жасауға тиістілігін нақты көздеуге болады.

Құқық қорғау органдарының агенттері үшін бірыңғай байланыс нүктесінің болуы ұйымдарға өз тәсілін дәйекті жүргізуге және әртүрлі қызметкерлер кереғар немесе орынсыз кеңес бергенде немесе ұйыматынан жөнсіз әрекет жасағанда түсінбестіктің орын алуын шектеуге мүмкіндік береді. Жергілікті құқық қорғау органдарының барлық қызметкерлері мен лауазымды адамдары арасындағы тығыз жұмыс қызметіне кедергі келтірмеу үшін және қажетті сабақтастық пен келісушілікті қамтамасыз ету үшін жедел және техникалық ынтымақтастықпен байланысты барлық байланыстарды тағайындалған байланыс жасаушы адам арқылы үйлестіруді ұсынады.

Қызмет көрсететін ұйым тарапынан да, құқық қорғау органдарының тарапынан да тағайындалған байланыс жасаушы адам 24 сағаттық негізде жұмыс жасауы тиіс. Адам саудасына қарсы күрес — бұл тәулік бойы болатын қызмет. Тәжірибе көрсеткеніндей, ынтымақтастықтың жедел мәселелері,

әсіресе құрбандарды құтқарумен немесе құрбандарға көмек көрсетумен байланысты мәселелер тәуліктің кез келген уақытында – күндіз немесе түнде болуы мүмкін. Осылайша, қызмет көрсететін ұйым мен құқық қорғау органдарының арасындағы өзара іс-қимыл тетігі ден қою қабілеті тәулігіне 24 сағат бойы қамтамасыз етілес гана нәтиже бермек.

Сонымен қатар қызмет көрсетуші ұйымдар мен құқық қорғау органдары күндіз немесе түнде кез келген уақытта байланысуға болатын, ұялы байланыс телефон желісімен қамтамасыз етілген лауазымды адамды тағайындауы тиіс.

АҚПАРАТ АЛМАСУ ЖӘНЕ АҚПАРАТ ТАРАТУ

Бұл бөлімнің міндеті қызмет көрсететін ұйым құрбаннан, олардың отбасы мен жақын адамдарынан алатын ақпаратпен қалай алмасуы және бұлай жасауға ұйым тиісті ме, егер тиісті болса, ақпаратты құқық қорғау органына қалай беруі туралы мәселені қарау болып табылады.

АТАП ӨТУ ҚАЖЕТ НЕГІЗГІ ЖАҰТТАРДЫҢ ТҮЙІНІ

Қызмет көрсететін ұйымдардың адам саудасы туралы ақпаратты тіркеудегі, басқару мен таратудағы және жалпы құқық қорғау органдарымен ынтымақтастықтағы рөлі – бұл адам саудасына қарсы күрес мәселелерінде, сондай-ақ олардың арасындағы дауда кәсіби мамандардың алаңдаушылығын туғызатын сала. Кейбір ортада қызмет көрсететін ұйымдар полицияның агенттері деген нақты дабыл бар. Сонымен қатар, мұндай мәселелерді шешу үшін персоналға қажетті қосымша міндеттер мен машықтарға қатысты алаңдаушылық бар.

Ұйымдар құқық қорғау органдарына адам саудасы туралы жедел барлау ақпаратын беруге қатысты өз ұстанымы мен саясатын әзірлеу барысында назарға алуы мүмкін кейбір мәселелер төменде көрсетілген.

- Адам саудасының нақты әрі әлеуетті құрбандарын қорғау, қауіпсіздігі және адам құқықтарын сақтау – тұрақты сақталуы тиіс негізгі қағидаттар.
- Құқық қорғау органдарымен ынтымақтастық ұйымдарға адам саудасы құрбандарының құқықтарын қорғау және қысқарту, нәтижесінде адам саудасы оқиғаларын жою жөніндегі мақсаттарына қол жеткізуіне көмектесе алады.
- Бұл адамның негізгі құқығы болып табылатындықтан, құрбандардың сот төрелігі мен өтемақы алу тетіктеріне қол жеткізуге құқығы бар. Құрбандар қорқыныштан немесе басқа да себептер бойынша оған қатыгездікпен қараған және оларды пайдаланған адамдарға қарсы куәгер болу құқығын жүзеге асыра алмаған жағдайда, құрбандарға полицияға адам саудагерлері, адам саудагерлерінің басқа құрбандары және адам саудасын жүргізу әдістері (операнди модусы) туралы жедел ақпаратты берудің баламалы мүмкіндігі қамтамасыз етіледі. Құрбандар

бір жағынан оларды сатқан адамдарға қатысты сот төрелігін жүзеге асыруға ықпал ететіндей, екінші жағынан куәгер болуымен байланысты қауіп-қатерге ұшарамайтындай тәсілмен ақпарат беруді жиі қаламайтынын тәжірибе көрсетіп отыр. Адам саудасының барлық құрбандары үшін ашық қылмыстық сот төрелігі жүйесінің басты нұсқасы ретінде ұйымдар адам саудасы құрбандарының құқықтарын қорғауды қолдаудың ортақ пакетінің бөлігі ретінде бұл мәселелер бойынша заңгерлік консультациялар беруі тиіс.

Қызметкерлер құрбандардан полицияның ақпаратын ашуға жанталаспауға тиіс. Керісінше полиция ымыраға келіп, өз құқықтары мен мүмкіндіктеріне қатысты құрбандарға ұйым ұсынған консультациялардан кейін мән-жайлары ескеруге, полицияға жедел деректер ұсынуды шешуге тиіс.

АДАМДАР САУДАСЫНА ҚАРСЫ КҮРЕС САЛАСЫНДАҒЫ ЖЕДЕЛ АҚПАРАТ: АНЫҚТАМА ЖӘНЕ КӨЗДЕРІ

«Адамдар саудасына қарсы күрес саласындағы жедел ақпаратты» қарапайым сөзбен адамдар саудасындағы қылмыстар туралы ақпарат деп жай атауға болады. Құқық қорғау органдарының терминдерінде адамдар саудасы саласындағы қылмыстық жедел ақпарат тірі тауарды сатушылар, адамдар саудасының құрбандары, бағыттары және қылмыс жасау тәсілдері туралы түрлі көздер мен ақпарат түрлерін талдаудың нәтижелерін қамтиды.

Қызмет көрсететін ұйымдар бірқатар көздерден адамдар саудасы туралы жедел ақпарат алады:

- Ашық көздер — бұқаралық ақпарат құралдарының есептері, журналистермен байланыс, академиялық зерттеулер және т.б.;
- Сол ұйымның басқа да офистері;
- Құқық қорғау органдары — полиция, көші-қон қызметі, шекарашылар;
- Үкіметаралық және үкіметтік емес серіктестер;
- Адам саудасының құрбандары, олардың отбасы мүшелері және басқа да жақын адамдар, достары және т.б.

ЖЕДЕЛ ДЕРЕК ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Жедел деректерді кең мағынасында екі санатқа бөлуге болады:

Тақырыптық жедел деректер — *нақты адамды немесе нақты оқиғаны, мысалы, адам саудасының қазіргі беталысын, құрбандарды жеткізуге ықпал ететін саяси, әлеуметтік-экономикалық немесе мәдени сипаттамаларды, сұраныс деңгейін немесе қылмысқа және оны жасау әдістеріне әсер ететін басқа да тақырыптық факторларды сәйкестендіруге мүмкіндік бермейтін жедел деректер нысаны.*

Нақты жедел деректер – нақты адамды немесе нақты оқиғаны, мысалы нақты қылмыстық әрекеттерді, күнін, болған жерін, құжаттарды немесе адамның жеке басының деректерін егжей-тегжейлі анықтауға мүмкіндік беретін (адам саудасынан зардар шеккен адамдарды, немесе тірі тауармен сауда-саттық жасайтын саудагердің өзін сәйкестендіруге мүмкіндік беретін аты, жасы, жеке сипаттамасы, мекенжайы)

Тақырыптық және нақты жедел деректерді одан әрі екіге бөлуге болады: Арандату әдістері – осал мақсаттарды теңестіру, күшті немесе адастыратын жарнамалық хабарландыруларды, жеке арандату желілерін пайдалану, жол жүру және сәйкестендіру құжаттарын және кіру әрі шығу визаларын алу әдісі.

Бағыттар – шығу нүктелері, ашық немесе жасырын іссапарлар, транзиттік этаптарды тасымалдау, сәйкестендіру әдісі, шекараны кесудің нақты және болжамды нүктелері, адам саудасына ықпал ететін сыбайлас жемқорлықтың ролі.

Амал-әдістер – келу нүктелері, амал-әдістер, құжаттарды тәркілеу және келу пәтерлерінің орналасқан жері;

Пайдалану және қатыгездік қарым-қатынас – пайдалану нысаны және оның мақсатын, пайда ауқымын айқындау, пайдалануды басқару әдісі, мәжбүрлеуді және бақылау әдістері мен денеге, нәпсілік және психологиялық зорлық.

Адам саудасына қарсы күрес саласындағы жедел деректерді жинау мен алмасуда қызмет көрсететін ұйымдар және құқық қорғау органдары түрлі тәсілдерді пайдалана алады. Осы тәсілдер мынадай:

- Адам саудагерлерінің қолынан оларды құтқару мақсатында құрбандарды ұқсастыру және орналасқан жерін анықтау;
- Құрбандарға көмек алу үшін хабарлау және жіберу;
- Тергеуді жеңілдету мақсатында адам саудагерлерін ұқсастыру және орналасқан жерін анықтау;
- Стратегия мен тактиканы әзірлеу;
- Ресурстарды бөлу;
- Жұртшылықтың хабардар болуын көтеру науқаны сияқты алдын алу қызметінің дәлдігі, мазмұны мен бағыты;
- Адам саудасын зерттеу және талдау.

ЕКІЖАҚТЫ АЛМАСУ ПРОЦЕСІ

Құқық қорғау органдарымен жедел ақпарат алмасу бір жақты процесті білдірмейтіндігін әрқашан есте сақтаған жөн – алмасуды адам саудасын азайту және ең соңында, оны алдын алу сияқты ортақ мақсаты бар екі ұйымның арасындағы әріптестік алмасу ретінде жүргізу керек.

Полиция агенттіктері де, қызмет көрсететін ұйымдар да адам саудасының алдын алуда және адам саудасының құрбандарына көмек

көрсетуде маңызды роль атқаруға тиіс. Бұл полицияның қызмет көрсететін ұйымдармен ынтымақтастық жасауға және қолдау алуға тырысуының басты себебі болып табылады. Осылайша, қызмет көрсететін ұйымдар жоғары деңгейдегі жедел ақпаратты білетін серіктес болып табылатындығына қарамастан (өйткені құрбандары полиция емес, қызмет көрсететін ұйымдардың қызметкерлерімен сөйлескенді жөн көреді, ал полиция қызметкерлеріне толық сене бермейді), мұндай ынтымақтастық нысаны әрқашан алмасу нысанында өтуге тиіс. Оның барысында полиция өз көздерінен алған, қызмет көрсететін ұйымдарға алдын алу науқандарын, зерттеулерді, стратегиялық талдау мен ден қоюға бағдар беруде әрі мазмұнында көмек көрсете алатын жедел ақпарат ұсынады.

Бұдан басқа, адам саудасының құрбандары өздері ұсынған ақпараттың нәтижесінде алынған кез келген атқарылған жұмыс туралы хабардар болуы өте маңызды. Олар іске тартылған адамдардың кез келген қамауға алынғаны немесе айыптаулар туралы хабардар болуы тиіс. Олар әсіресе, осындай адамдардан құрбандарды қорғауға қадам қабылдауға мүмкіндік болу үшін, жауап алынған және қамауға алынған адамдардың бостандыққа шығатыны туралы біліп отыруға тиіс.

ҚҰРБАНДАРҒА НЕМЕСЕ ӘЛЕУЕТТІ ҚҰРБАНДАРҒА ҚАТЫСТЫ ЖЕДЕЛ АҚПАРАТТЫ АШУ МІНДЕТІ

Адам саудасының құрбандарына көмек көрсету барысында адам саудасының құрбаны немесе оның отбасының мүшесі, немесе оның досы бақылауда қалған басқа да құрбандарға және саудагер пайдаланатын тірі тауарға қатысты немесе сатылуы мүмкін ықтимал құрбандар туралы ақпарат білуі мүмкін. Осы мүмкіндік қызмет көрсететін ұйымдар үшін елеулі диллема жасайды. Өйткені көп жағдайларда мұндай ақпаратты сұхбат беруші мен сұхбат алушы арасындағы құпиялылық принципіне негізделген сұхбат барысында ашу қажет болады. Сол кезде ұйым құқық қорғау органдарына құпиялықты сақтау міндеттемесін бұзуға және басқалар немесе адам саудасының нақты құрбандары туралы ақпаратты ашуға бола ма деген сұрақ туындайды. Бұл барлық тартылған тараптар үшін өте маңызды мәселе, сонымен бірге ұйымдарға нақты әрі кесімді саясат жүргізу ұсынылатын мәселе.

Ұйымдардан адам саудагерлерінің бақылауында әлі де тұрған басқа да адамдарға немесе құқық қорғау органдарына не құрбандарды құтқаруға, не оларды сатудың алдын алуға мүмкіндік беретін нақты құрбандарға қатысты ақпарат ашуды шектеулі түрде жүзеге асыру саясатын әзірлеу талап етіледі. Көптеген жағдайларда ұйым мұндай ақпаратты құпия сұхбат тұрғысында беретіндігіне қарамастан, саясат полицияға қажетті іс-әрекет қабылдауға мүмкіндік беретін ақпараттың сондай көлемінде қамтылуы тиіс. Кейбір юрисдикцияларда ақпаратты ашу жөнінде заңмен айқындалған осындай міндеттеме бар.

Осындай саясатты әзірлеу кезінде ұйымдар, егер ақпаратты ашу

басқа адамға – құрбанға, оның отбасына, достарына немесе ұйымның қызметкерлеріне зиян келтіруі мүмкін деген сияқты себеп болатын жағдайларда, ерекше оқиғаларға дайын болуға тиіс. Адам саудасының құрбандарына қарсы күрес үшін жауап беретін жергілікті құқық қорғау органдарының араласуы баламалы емес немесе білікті ретінде бағаланатын мән-жайларда ұйым ақпаратты шектеулі түрде ашу құрбанға немесе тәуекел көзіне қауіп келуі мүмкін деп шеше алады. Мұндай мән-жайларда, ұйым ақпаратты шектеулі ашудың баламалы әдістерін қарастыра алады.

Сұхбат алынатын адамға мінсіз әділ болу үшін, кез келген сұхбат ба-сталаар алдында сұхбат алушы сұхбат беруші адам саудасының басқа да құрбандарына, саудагердің бақылауында қалған тірі тауарға қатысты немесе сатылатын басқа да нақты құрбандарға қатысты ақпаратты ашатын жағдайларда, ұйым полицияға нақты құрбандарды құтқару немесе сағудың алдын алу бойынша операцияны жүзеге асыруға мүмкіндік беру үшін жеткілікті фактілерді шектеулі беруді жүзеге асыру құқығын өзіне қалдыратындығы туралы сұхбат берушіні (құрбанды, отбасы мүшесін, сүйікті адамын немесе досын) хабардар етуі тиіс.

Сұхбат беруші мұндай мүмкіндік туралы білгеннен кейін қандай да бір ақпарат беруден бірден бас тарту қауіпі де болады, бірақ істің мұндай ба-рысы екі жақ үшін де әділ. Ұйым өзі алатын және құрбанды құтқару үшін пайдалануға болатын ақпаратқа қатысты үндемеуі тиіс жағдайға қатыса алмайтынын сезінуі мүмкін, сондықтан сұхбат берушіге оған ұйымның саясаты туралы ақпарат бермес үшін, сұрақ қоюдың қажеті жоқ.

АДАМ САУДАСЫНЫҢ ҚҰРБАНЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРАТЫН ЖЕДЕЛ АҚПАРАТТЫҢ ПОЛИЦИЯҒА ТІКЕЛЕЙ ҰСЫНЫЛУЫ

Осы кіші бөлімнің басында айтылғандай, құрбандарды олардың заңды құқықтары мен қылмыстық сот төрелі жүйесінің нұсқалары туралы ақпаратпен толық қамтамасыз ету кепілінің бөлігі ретінде құрбандар полицияға жедел ақпарат беру мүмкіндігіне қатысты заңдық кеңес алуға тиіс. Құрбан оларға қысқа жедел ақпарат беру үшін тергеушілермен кездескісі келетінін білдірген жағдайларда, құрбанға көмектесуші ұйым тиісті полиция бөлімшесінің қабілетіне, кәсіпқойлығына және қауіпсіздігіне баға беруіне қарай құрбанға лайықты тип ұсынуы тиіс.

Мұндай баға беру кезінде туындайтын сұрақтар мынадай: полиция бөлімшесі жедел ақпаратты тиісті түрде пайдалана алады ма, және осы жедел деректері беру нәтижесінде туындайы мүмкін кез келген қылмыстық талқылауға дейін және уақытында барлық кезеңдерде құрбандардың жеке басының құпиялығына кепілдік беріледі ме. Заң консультанты құрбандарға тікелей кеңес бергенге дейін осындай деректерді білуге тиіс.

Баға беру полицияның кәсіби әрі құпия түрде әрекет жасай алатынын көрсеткен кезде, келесі қадам түсінікті: қызмет көрсетуші ұйым құрбан

ашамын деп шешкен сол жедел материалды бере алуы үшін адам саудасына қарсы күрес жөніндегі полиция бөлімшесінің немесе басқа да тиісті департамент қызметкерімен кездесу ұйымдастыруға тиіс. Мұндай уағдаластыққа тергеуші белгілі ұйыммен қол жеткізуге тиіс, және кездесу қауіпсіз, бейтарап орында өтуге тиіс. Кездесу қауіпсіздік себептерімен көмек көрсету және оңалту жөніндегі орталықта өтпеуге тиіс.

Адам саудасының құрбанынан заңконсультантының кездесуге қатысқанын қалайтын-қаламайтынын алдын ала сұрау керек. Егер ол қаламаса, онда ұйым процеске қосымша қатысуға тиіс емес. Ал егер құрбан заңгердің қатысуын өтінсе, онда адвокатқа қатысу қажеттігі туралы хабарлау керек. Бірақ оның құқықтарына сәйкес құрбанды бақылау мен қарым-қатынасты қамтамасыз етуден басқа, кездесуге белсене атсалыспауы керек. Тергеушімен құрбанның пікір-таласының мазмұны қатаң құпияда қалуға тиіс. Адам саудасына қарсы күреспен айналысатын құқық қорғау органдары бөлімшелерінің ден қою қабілеті мен сатылмайтындығын бағалау ұйымға деректер беруде құрбанға ынтымақтастық жасауды ұсынуға мүмкіндік бермейтін кезде ахуал қиындай түседі. Мысалы, егер бұқаралық ақпарат құралдарына алдыңғы ретте полиция құрбанның жеке басы туралы ақпараттың сыртқа шығуына жол бергені белгілі болса, онда құрбанға осы факті туралы ескерткен және мұндай мән-жайлар кезінде полициямен әңгімелесуге байланысты қатерлер туралы хабарлаған дұрыс болады.

Мұндай жағдайларда құрбанға ықтимал қауіп-қатерлер туралы хабарлау керек. Егер барлық фактілер туралы толықтай хабардар болған құрбан осы нұсқаны жүзеге асыруға тілек білдірсе, онда ұйым құрбанға кедергі келтірмей, адам саудасына қарсы күрес полициясының немесе бөлімшенің тиісті офицерімен байланыс орнату үшін құрбанда жеткілікті ақпарат болуына қамқорлық жасауға тырысуы керек. Жоғарыда айтылғандай, егер құрбан қаласа, оның құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету үшін адвокат берілуі мүмкін.

НАҚТЫ ЖЕДЕЛ ДЕРЕКТЕРДІ АШУ ҚАУІП—ҚАТЕРІН БАҒАЛАУ

Жедел деректердің таралуына байланысты қауіп-қатер деңгейін, егер құқық қорғау органдарына осы деректерге байланысты нәтижелі қарсы іс-әрекет қабылдау керек болса, тиісті түрде бағалау керек. Нақты қауіп-қатер құрбан немесе сұхбат беругі мынадай үш санатқа жататын нақты деректерді ашқанда, туындауы мүмкін:

- Іс бойынша маңызды жедел ақпарат;
- Жеке бас деректері;
- Қылмыстың өзіне, басқа құрбандарға немесе осы құрбанға немесе басқа сұхбат берушіге ғана белгілі болуы мүмкін адамдар саудагеріне қатысты басқа да деректер.

Төменде келтірілген ақпарат нақты жедел деректердің таралуы неліктен қауіп-ақтерді арттыратынына қатысты белгілі бір басшылық жасауға мүмкіндік береді.

ІС БОЙЫНША МАҢЫЗДЫ АҚПАРАТ

Адам саудасының сипаты мен операциялық сипаттамаларына қатысты жедел деректердің өзіне тән проблемалары бар. Құрбан бүкіл оқиғаны айтуға дайын болғанда, осы тарихтың адам саудасының саудагерлеріне жеке бастың деректерін ашу-ашпауға қарамастан, құрбанның билікпен ынтымақтастығы туралы ақпарат берілетін деректерді қамтуында қауіп-қатер бар. Мысалы, егер құрбан пайдаланылған жалған жол жүру құжаттары туралы, жолға шығатын күндер мен бағыттар туралы, сондай-ақ пайдаланылған уақыт пен жерлер туралы барлығын егжей-тегжейлі айттып берсе, тірі тауар саудагері жедел деректер көзін еш қиындықсыз салыстыра алады. Көптеген құрбандарға қауіп-қатер туралы хабардар етіледі және ақпарат беруге келісе отырып, кейбір фактілер өте мұқият қарауды талап ететін ретінде қарастырылатын болады. Егер олар іске осылайша жақындағысы келсе, оларға қандай деректердің ашу-ашпау керектігін ұсынуға болады. Басқа құрбандар олардың ашатын ақпаратына байланысты қауіп-қатер туралы хабардар етілмесе, оларға көмек көрсететін ұйым осы мәліметті қауіп-қатерді бірлесіп бағалау үшін жеткізуге тиіс.

ЖЕКЕ БАС ДЕРЕКТЕРІ

Құрбан оның жеке басының деректерін құқық қорғау органдарына беруді өтінуі мүмкін. Бірақ қызмет көрсететін ұйымдар бұған итермелемеуі тиіс. Алайда құрбандар олардың деректерін полицияға одан арыда ынтымақтастық жасау үшін оларды бергілісі келетін оқиғалар да болуы мүмкін. Мұндай жағдайларда қызмет көрсететін ұйымдардың қызметкерлері құрбанның ахуал туралы толық хабардар болуын қамтамасыз ету үшін құрбанмен нақты қауіп-қатерді талқылауға тиіс. Құрбан жеке басының деректерін берген кезде оның полициямен ынтымақтастығы туралы ақпараттың ашу қауіп-қатерінің ұлғаятындығын білуге тиіс. Бұл кездейсоқ не сыбайлас жемқорлық себебімен болуы мүмкін.

ТЕК ҚҰРБАНҒА НЕМЕСЕ БАСҚА СҰХБАТ БЕРУШІГІ БЕЛГІЛІ ЖЕДЕЛ ДЕРЕКТЕР

Үшінші санаттағы қауіп-қатер құрбан немесе басқа сұхбат беруші сызат, дақ немесе татуировка сияқты дербес деректерді немесе тек құрбанға немесе сұхбат берушіге ғана белгілі оның телефон нөмірі немесе банк істері туралы дербес деректерді қамтығанда, адамдар саудагерінің толық сипаттамасын бергенде туындауы мүмкін. Және адамдар саудагерінің осылардың барлығы өзінен басқа, тек құрбанға немесе сұхбат берушіге белгілі екендігін білуі өте маңызды.

Егер қызмет көрсететін ұйым полицияға жедел деректерді ашса, осының негізінде адамдар саудагеріне қарсы бағытталған іс-әрекет қабылданса,

онда бұл ақпарат көзіне трафикантты тікелей көрсетуі мүмкін және оны полиция қабылдаған іс-әрекеттің тек құрбанның немесе сұхбат берушінің қызмет көрсетуші ұйымға ақпаратты бергеннен кейін, содан кейін олардың полицияға берілуінен соң мүмкін болғандығына сендіруі мүмкін.

БЕРІЛГЕН ЖЕДЕЛ АҚПАРАТТЫҢ ҚҰПИЯЛЫҒЫ

Құқық қорғау органдарымен оларды сақтауға және жедел деректерді қатаң құпиялық негізде пайдалануға, және не ақпарат көзінің жеке басын, не осы мәселеде қызмет көрсететін ұйымның рөлін алдын ала келісімсіз және ақпарат көзінен де, қызмет көрсететін ұйымнан да жазбаша келісім алмай, қандай да бір үшінші тұлғаларға ашпауға міндеттейтін келісім болмай, құпия жедел ақпаратпен алмасудың қажеті жоқ.

Полицияның ақпаратты пайдалануы құпиялықтың кепілдігіне емес, полиция мен ұйым арасындағы ӨТМ шарттарымен шектеледі. ӨТМ-де полиция қызметкерлері ақпарат көзінің жеке басын және осы ақпаратқа қол жеткізуде ұйымның рөлін ашпауға тиістігі көрсетілуі тиіс.

Үш негізгі себеп құпиялық кепілдігін талап етеді:

- Не құрбандар, не оған жақын адамдар егер тиісті ескертпемен қорғалмаса, жедел деректерді беруге дайын болмайды;
- Қызмет көрсетуші ұйым ақпарат көздері туралы және өз қызметкерлері туралы қамқорлық жасауға міндетті екендігіне кепілдік беруге тиіс;
- Егер полицияның ұйым арқылы алынған жедел деректерге ден қоюы қылмыстық құдалауға әкелсе, онда ақпарат көзінің құпиялығы мен қызмет көрсетуші ұйымның рөлі сот талқылауында белгісіз боп қалуы мүмкін.
- Алғашы себеп одан әрі түсіндіруді талап етпейді. Қызмет көрсетуші ұйымдар арқылы құрбандар полицияға берген жедел деректердің негізінде адамдар саудагерлеріне қарсы қабыданатын іс-әрекеттер санының көбеюіне қарай ақпарат көздеріне және (немесе) қызмет көрсететін ұйым қызметкерлеріне қатысты қарсы іс-қимыл қауіпінің де өсуі де мүмкін.

4 – ТАРАУ

ҰСЫНЫСТАР МЕН ҰСЫНЫМДАР

4.1. ЕҢБЕК КӨШІ–ҚОНЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІН ЖЕТІЛДІРУГЕ ҚАТЫСТЫ ҰСЫНЫСТАР МЕН ҰСЫНЫМДАР

Осы бағыттағы жұмысты Халықтың көші-қоны туралы Заңның еңбек көші-қоны жөніндегі, атап айтқанда:

1. уақытша (бір жылға дейін) да және жалғасатын негізде де еңбек көші-қоны үшін заңды мүмкіндіктерді бергілеуге;
2. шетелдік жұмыс күшін тартуға жұмыс берушілерге рұқсаттан Қазақстанда еңбек қызметін жүзеге асыруға көшіп-қонушылардың өздеріне берілетін рұқсаттарға көшуге;
3. еңбекші-мигранттар мен оларды отбасы мүшелерінің құқықтар жүйесін, соның ішінде жұмыс берушілер мен мемлекет тарапынан әлеуметтік және зейнетақымен қамсыздандыруға қатысты тиісті кепілдіктерді айқындауға;
4. уәкілетті органдардың:
 - салалар мен өңірлер бөлінісінде көшіп-қонушылардың еңбегін тартуда ұзақ мерзімді және ағымдағы экономикалық қажеттіктерді бағалауды ұйымдастыру;
 - еңбекші-мигранттарға Қазақстанда еңбекке орналастырудың шартты арналарын пайдалануға ынталандыратын ақпараттық-әдістемелік қолдау мен өзге де қызмет көрсетулерді қамтамасыз ету;
 - еңбек көші-қоны саласындағы мониторингті жүзеге асыру бойынша құзыретін бекітуге қатысты кейбір базалық ережелерін айқындаудан және қайта қараудан бастау ұсынылады.

Халықтың көші-қоны туралы Заңның жаңа ережелерінің негізінде мынадай талаптарға жауап беретін Қазақстанның еңбекші-мигранттарды тарту рәсімдерін әзірлеу және бекіту ұсынылады:

1. тікелей еңбекші-мигранттарға рұқсаттар беру;
2. қысқа мерзімді (бір жылға дейін) және ұзақ мерзімді негізде еңбекші-мигранттарға рұқсат беру мүмкіндігін ұштастыру;
3. еңбекші-мигранттарға түрлі санаттары (білікті мамандар, жұмысшы мамандықтар, маусымдық қызметкерлер және т.б.), экономиканың салалары (мұнай секторы, құрылыс, өнеркәсіп, қызмет көрсету саласы және т.б.) бойынша сараланған тәсілдер;
4. рекрутинг снатынан еңбекші-көшіп-қонушының шыққан еліне

оралуына дейін әзірленген, соның ішінде екіжақты келісімдерге негізделген Қазақстанға еңбекші-мигранттарды тартудың белгілі бір сызбасына негізділік;

5. еңбек көші-қонының қолданылатын сызбасына қарай еңбекші-мигранттарды реттеудің қалыптасқан құралдарын (квота бөлу, ішкі нарықта бос орындар бойынша ұсыныстарды алдын ала іздестіру, біліктілік бағалаудың баллдық жүйесі) қолдануға сұрыптау тәсілі;
6. қазақстандық кадрлар даярлауды қаржыландыру және еңбек нарығында бәсекеге қабілетті мамандарды даярлауға және жіберуге ұлттық білім беру жүйесінің олардың айқындылығы, орындалуы мен ынталандыруы тұрғысында шетелдік жұмыс күшін тартуға рұқсаттар беру кезінде шетелдік мамандарды кейінен ауыстыруға қолданылатын ерекше жағдайларды қайта қарау;
7. қазақстандық кадрларды пайдалануға жұмыс берушіні экономикалық ынталандыру әдістерін, мысалы, жалақымен міндетті төлемдердің кейінгі мониторингін жүзеге асыра отырып, еңбекші-мигранттарды тартқан жағдайда кепілдік берілген жалақының жоғары деңгейін пайдалану.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің:

1. еңбекші-мигранттармен еңбек шарттарын жасасуға жұмыс берушіні ынталандыру;
2. бұрын белгіленген тәртіпті бұзған көшіп-қонушылардың елге кіруін шектеу тұрғысында шетелдік жұмыс күшін тартудың белгіленген тәртібін бұзғаны үшін көшіп-қонушы мен жұмыс берушінің жауапкершілігі жөніндегі бапты қайта қарау керек.

4.2. ЕҢБЕК КӨШІ–ҚОНЫ САЛАСЫНДАҒЫ БАҒДАРЛАМАЛЫҚ ЖӘНЕ ЖОБАЛЫҚ ІС–ШАРАЛАРҒА ҚАТЫСТЫ ҰСЫНЫСТАР МЕН ҰСЫНЫМДАР

Уәкілетті органдардың тиісті бағдарламалық құжаттары мен іс-қимыл жоспарларына:

жалпы көші-қон саясатын дамыту үшін өңірлік деңгейде көші-қон процесіне қатысушы көршілес мемлекеттермен өзара іс-қимыл жасау;

көшіп-қонушыларды заңды арналарды пайдалануға ынталандыру және қолданыстағы сызбалар мен мүмкіндіктер туралы олардың хабардар болуын арттыру мақсатында еңбек көші-қоны шығатын елдердің органдарымен ынтымақтастық;

халықаралық стандарттар мен анықтамаларға сәйкес тұрғысында көші-қон статистикасын жетілдіру;

мүдделі елдер арасында көші-қон статистикасын жинау әрі алмасу үшін орнықты да тиімді жағдай жасау;

Қазақстанның салалары мен өңірлері бөлінісінде еңбек көші-қонының нақты көлемін айқындау, еңбек нарығында артықшылықпен немесе едәуір шамада тартылған еңбекші көшіп-қонушылармен, соның ішінде деректер базасын, статистикалық есептілікті жасау және қолдау жолымен

еңбекші-көшіп-қонушылардың барлық топтарын есепке алу және тіркеу жүйесін жетілдіру арқылы саңылауларды орнату;

көшіп-қонушыларды еңбекке орналастыру, еңбек шартының мерзімі аяқталған соң отанына оралу фактісі мен жағдайлары мониторингі;

көшіп-қонушылардың еңбегін тартуда, соның ішінде:

жұмыс күшіне ағымдағы сұранысты (салалық, аумақтық, кәсіптік халықты жұмыспен қамту және бос орындар құрылымы);

еңбекші-көшіп-қонушылардың есебінен орналастырылатын жұмыс берушілердің қажеттілігін (халықаралық және ішкі көші-қон);

мемлекеттік даму стратегияларын, мысалы, Қазақстан Республикасын 2015 жылға дейін аумақтық дамыту стратегиясын іске асыруға байланысты еңбек ресурстарына қажеттілікті талдау арқылы ұзақ мерзімді және ағымдағы экономикалық қажеттіліктерді бағалау;

мамандықтармен және кәсіптермен белгіленген нақты сала, өңір бойынша қалыптасқан қажеттілікті қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін еңбек көші-қонының ресурстарын тарту сызбасын әзірлеу;

тақырыптық тренингтерді әзірлеу мен өткізуді, оқу және әдістемелік материалдар дайындауды қосқанда, еңбек көші-қоны мәселелері бойынша кадрлардың біліктілігін арттыру жүйесін ұйымдастыру;

еңбекші-көшіп-қонушылар үшін ақпараттық-әдістемелік құралдарды, буклеттерді, жадынамаларды шығару мен таратуды, веб-сайттарда тиісті материалдарды әзірлеу мен орналастыруды, еңбекші-көшіп-қонушылармен жұмыс бойынша мамандандырылған орталықтарды құруды қолдауды қосқанда, еңбек көші-қоны саласындағы ақпараттық, консультациялық қызмет көрсету жөніндегі іс-шараларды әзірлеу және қосу.

4.3. НОРМАТИВТІК ҚҰҚЫҚТЫҚ АКТІЛЕР

№	Нормативтік құқықтық актінің атауы
1	2001 жылғы 30 қаңтардағы № 155-ІІ Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі
2	«Халықтың көші-қоны туралы» 1997 жылғы 13 желтоқсандағы № 204-І Қазақстан Республикасының Заңы
3	«Заңсыз еңбектенуге көшіп келушілерді жария етуге байланысты рақымшылық жасау туралы» 2006 жылғы 4 шілдедегі № 149-ІІІ Қазақстан Республикасының Заңы
4	Қазақстан Республикасы Президентінің 2007 жылғы 28 тамыздағы № 399 Жарлығымен мақұдданған Қазақстан Республикасы Көші-қон саясатының 2007-2015 жылдарға арналған тұжырымдамасы
5	Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 19 маусымдағы № 836 Қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасына шетелдік жұмыс күшін тартуға квота белгілеу ережесі, жұмыс берушілерге рұқсаттар беру шарттары мен тәртібі
6	Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 29 қазандағы № 1371 Қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасы Көші-қон саясатының 2001-2010 жылдарға арналған салалық бағдарламасы
7	Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 жылғы 27 қыркүйектегі № 925 Қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасы Көші-қон саясатының 2001-2010 жылдарға арналған салалық бағдарламасын іске асыру жөніндегі 2006-2008 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары
8	Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 20 қарашадағы № 1110 Қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасы көші-қон саясатының 2007-2015 жылдарға арналған тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі 2008-2010 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары (1-кезең)
9	«Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің мәселелері» туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 30 қарашадағы № 1159 Қаулысы
10	«Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 19 маусымдағы № 836 Қаулысына өзгеріс енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 19 желтоқсандағы № 1242 Қаулысы
11	Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің 2002 жылғы 15 қарашадағы № 266-б бұйрығымен бекітілген Жұмыстар мен жұмысшылар кәсіптерінің бірыңғай тарифтік-біліктілік анықтамалығы
12	Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің 2002 жылғы 22 қарашадағы № 273-б бұйрығымен бекітілген Басшылар, мамандар мен басқа да қызметшілер лауазымдарының біліктілік анықтамалығы
13	«Ерекше үлгідегі көші-қон карточкасының нысандарын және тізілімді, сондай-ақ Қазақстан Республикасында заңсыз еңбекші көшіп келушілерді заңдастыру бойынша бір жолғы акцияны ішкі істер органдарының өткізуі жөніндегі әдістемелік ұсынымдарды бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2006 жылғы 12 шілдедегі № 349 Бұйрығы

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Шыққан және тағайындалған елдерде еңбек көші-қоны саласындағы тиімді саясатты әзірлеу жөніндегі басшылық, ЕҚЫҰ, КҚХҰ, ХЕҰ, 2006.
2. Международное миграционное право № 1: Глоссарий терминов в области миграции. Международная организация по миграции. Женева, 2005.
3. Қазақстандағы еңбекші-мигранттардың құқығы: ұлттық заңнаманы, халықаралық стандарттарды және тәжірибені талдау. Халықаралық еңбек ұйымы. Алматы, 2008.
4. Қазақстандағы еңбек көші-қоны. Әлеуметтік серіктестерге арналған әдістемелік басшылық. Қазақстан Республикасы Кәсіподақтарының федерациясы. Астана, 2008.
5. Comparative study of the laws in the 27 EU member states for legal immigration including an assessment of the conditions and formalities imposed by each member state for newcomers. European Parliament and IOM, February 2008.
6. Клаус Фолден, Марина Манке и Томас Мортенсен. Обмен данными – с чего начинать? Международная организация по миграции. Вена, 2006.
7. Қазақстан Республикасындағы жастар еңбегі және жұмысқа орналасуы: ахуалдық талдау. Халықаралық еңбек ұйымы. Алматы, 2007.

ГЛОССАРИЙ

Ішкі көші-қон — адамдардың жаңа тұратын жерді іздестіру мақсатында немесе ниетпен елдің бір өңірінен екіншісіне жүріп-тұруы. Мұндай көші-қон уақытша немесе тұрақты болуы мүмкін. Ішкі көшіп-қонушылар орналасады, бірақ өзі шыққан елдің аумағының шегінде қалады (мысалы, ауылдық жерден қалаға көшу).

Шыққан мемлекет — тиісті тұлға азаматы болып табылатын мемлекет (Барлық еңбекші-мигранттар мен олардың отбасы мүшелерінің құқықтарын қорғау туралы халықаралық конвенцияның 6 (а) бабы, 1990 ж.).

Жалдау бойынша жұмыс беретін мемлекет — нақты жағдайға байланысты еңбекші-мигрант ақысы төленетін қызметпен айналыса алатын, айналысатын немесе айналысқан мемлекет.

Күштеп көшіру — шетелдікті өз аумағынан болуға рұқсат беру мерзімін қабылдаудан немесе тоқтатудан бас тартқаннан кейін нақты орынға шығару бойынша өзінің егеменді құқығын пайдаланатын мемлекеттің әрекеті.

Заңды көші-қон — танылған заңды арналармен өтетін көші-қон.

Заңды көшіп-қонушы — елге заңды кірген және оның адмиссия (жіберу) шарттарына сәйкес елде қалатын көшіп-қонушы.

Заңды еңбекші-мигрант — осы мемлекеттің заңнамасына және осы мемлекет қатысушысы болып табылатын халықаралық келісімдерге сәйкес жалдау бойынша жұмыс істейтін мемлекетке кіруге, болуға ақысы төленетін қызметке рұқсат алған еңбекші-мигрант пен оның отбасы мүшелері (Барлық еңбекші-мигранттар мен олардың отбасы мүшелерінің құқықтарын қорғау туралы халықаралық конвенция, 1990 ж.).

Көшіп келу — азаматтар емес қоныстану мақсатында елге келу процесі.

Кірігу — шетел азаматтарын қоғамға жекелеген тәртіппен не топ ретінде қабылдайтын процесс. Қабылдаушы тарап қоғамының қабылдауға қоятын нақты талаптары елге қарай елеулі өзгеруі мүмкін; кірігуі үшін жауапкершілік тек бір нақты топқа ғана емес, бірнеше тараптарға; көшіп келушілердің өзінде, үкіметте, ұйымдар мен қабылдаушы елдің халқында жатыр.

Білікті көшіп-қонушы — өз дағдыларының арқасында қабылдаушы елде әкімшілік миссияның жеңілдетілген рәсімдеріне түсетін (соңдай-ақ келуіне, жұмыс орнын ауыстыруға және отбасымен қосылуға қатысты артықшылықтарды пайдаланатын) еңбекші-көшіп-қонушы.

Квота — сандық шектеу. Көші-қон тұрғысында көптеген елдерде квота белгіленеді немесе жыл сайын елге келуге рұқсат етілетін көшіп-қонушылар санының шекті көрсеткіштері.

Заңдастыру — заңдылық сипат беру әрекеті; санкциялау арқылы рұқсат, растама.

Халықаралық көші-қон — басқа елде тұрақты немесе уақытша тұру мақсатында шыққан аулн немесе қалыпты тұрып жатқан елін тастап кеткен адамдардың енісып отыруы.

Тұрақсыз көші-қон — жөнелту елінің, тарнзиттік және қабылдаушы елдің реттейтін нормаларынан тыс өтетін қозғалыс. Нақты немесе жалпы қабылданған тұрақсыз көші-қонның анықтамасы жоқ. Тағайындалған ел тұрғысында — осы елге заңсыз кіру, болу немесе жұмыс. Бұл көшіп-қонушының осы елге келуі, тұруы немесе жұмыс істеуі үшін көшіп келу заңнамасына сәйкес қажетті рұқсаты немесе құжаты жоқтығын білдіреді. Жөнелту елі тұрғысында, мысалы, адам жарамды паспортсыз немесе жол жүру құжатынсыз халықаралық шекараны кесіп өтетін не елден шығуға қойылатын әкімшілік талаптар сақталмайтын оқиғалар заңсыз болып табылады. «Заңсыз көші-қон» терминін пайдалануды шектеуге және оны іс көшіп-қонушыларды заңсыз әкелуге және адамдар саудасына қатысты болғанда ғана қолдану туындап келеді.

Көшіп-қонушылар ағыны — келушілер деп есептелетін, не елге келуге, не жұмыс алу немесе белгілі бір уақыт кезеңінің ішінде тұру үшін одан шығуға рұқсат берілген көшіп-қонушылардың белгілі бір саны.

Жұмысқа рұқсат — қабылдаушы елде еңбекші-мигранттарды жалдауға рұқсат беретін заңды құжат.

Тағайындалған ел — көші-қон ағындары (заңды немесе заңсыз) үшін тағайындалған орын болып табылатын ел.

Адамдар саудасы — пайдалану мақсатында адамдарды күш қолданамын деп қорқыту немесе оны қолдану немесе мәжбүрлеудің, ұрлаудың, алаяқтықтың, алдаудың, билігін асыра пайдаланудың немесе жағдайының осалдығын пайдаланудың басқа нысандары арқылы не басқа адамды бақылайтын адамның келісімін алу үшін төлемдер немесе пайда түрінде параға сатып алу арқылы жүзеге асырылатын арбауды, тасымалдауды, тапсыруды, жасыруды немесе адамдарды алуды білдіреді. Пайдалануға, кем дегенде, басқа адамдардың жезөкшелігін пайдалану немесе нәпсіқұмарлық пайдаланудың басқа нысандары, мәжбүрлі еңбек немесе қызметтер көрсету, құлдық немесе құлдыққа ұқсас әдет-ғұрыптар, бағынышты жағдай немесе органдарды кесіп алу кіреді (Біріккен Ұлттар Ұйымының Трансұлттық ұйымдасқан қылмысқа қарсы конвенциясын толықтыратын Адамдарды, әсіресе әйелдер мен балаларды сатудың алдын алу мен жолын кесу және ол үшін жазалау туралы хаттаманың 3 (а)-бабы, 2000 ж.)

Еңбек көші-қоны — жұмысқа жалдану мақсатында өз елінен басқа елге адамдардың жылжуы. Көптеген елдерде еңбек көші-қоны ұлттық көші-қон заңнамасымен реттеледі. Бұдан басқа, кейбір елдер сыртқы еңбек көші-қонын реттеуде және шетелдегі өз азаматтары үшін қолайлы жағдай жасауда белсенді роль атқарады.

Еңбекші-мигрант — өзі азаматы болып табылмайтын мемлекетте

ақысы төленетін қызметпен айналысатын болатын, айналысатын немесе айналысқан адам ((Барлық еңбекші-мигранттар мен олардың отбасы мүшелерінің құқықтарын қорғау туралы халықаралық конвенцияның 2(1)-бабы, 1990 ж.).

Көшіп кету — бір мемлекеттен екіншісіне тұрақты тұруға кету. Адам құқықтары жөніндегі халықаралық нормаларға сәйкес әркімнің өз елін қосқанда, кез келген елді тастап шығуға және өз еліне қайтып оралуға құқығы бар. Тек ерекше мән-жайларда мемлекет адамның ол аумақты тастап кету құқығына шектеу қоя алады.

«ҚАЗАҚСТАНДА ЗАҢСЫЗ КӨШІ – ҚОН МЕН
АДАМДАР САУДАСЫ ҚАТЕРІН ТӨМЕНДЕТУ»

әдістемелік құрал

Теруге 22.10.09 ж. жіберілді. Басуға 27.10.09 ж. жіберілді.

Пішімі 60x84 1/16. Офсеттік баспа. Офсеттік қағаз.

Есептік баспа табағы 7.

Гарнитура «Agial KZ». Таралымы 500 дана.

«Агробаспа» ЖШС

010000, Астана қ., Жеңіс даңғ., 48

«Агробаспа» баспаханасында басылды.

Сдано в набор 22.10.09 г. Подписано в печать 27.10.09 г.

Формат 60x84 1/16. Печать офсетная. Бумага офсетная.

Уч. печ. листов 7.

Гарнитура «Agial KZ». Тираж 500 экз.

Отпечатано в типографии «Агроиздат»

010000, г. Астана, пр. Жеңіс, 48